

ÖNEMLİ BİR BİZANS KISA KRONİĞİ VE OSMANLI TARİHİNE KATKILARI

Şahin KILIÇ*

Özet

1981’de Elpidio Mioni tarafından oldukça zengin içerikli yeni bir Kısa Kronik yayımlanmıştır. Bu kronikteki Osmanlı tarihine dair kayıtlar özellikle Fetret Devri ve XV. yüzyılın ilk yarısındaki bazı olaylar hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu makalede E. Mioni’nin orijinal Yunanca metni ve İtalyanca tercümesini yayımladığı makalesi esas alınarak metnin Yunancadan Türkçeye çevirisi yapılmış ve Osmanlı tarihine dair kayıtlar dönemin çağdaş Bizans ve Osmanlı kaynaklarına göre tarihî değerlendirmeleri yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bizans, Osmanlılar, Elpidio Mioni, Bizans Kısa Kronikleri, Fetret Devri, Musa Çelebi.

Abstract

AN IMPORTANT BYZANTINE SHORT CHRONICLE AND ITS CONTRIBUTION TO THE OTTOMAN HISTORIOGRAPHY

In 1981, Elpidio Mioni has published another important Short Chronicle, which provided informations particularly about the period of Ottoman Interregnum and some other events of the first half of the 15th century. Mioni’s study contains original Greek text and its translation into Italian. This article provides the translation of this short chronicle into Turkish and analyzes the information related to the Ottoman history in relation to other contemporary Byzantine and Ottoman sources.

Keywords: Byzantine, Ottomans, Elpidio Mioni, Byzantine Short Chronicles, Ottoman Interregnum, Musa Celebi.

---

* Arş. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü;
kilicsahin@yandex.com.tr.

Giriş

Erken Osmanlı döneminin birincil kaynakları çok sınırlı olduğundan dönemin Osmanlı kaynakları dışında kalan diğer çağdaş kaynaklar büyük önem kazanır. Özellikle Osmanlılarla aynı coğrafyada yaşamış olan Bizans Tarihçilerinin yazdıkları en çok başvurulması gereken kaynak grubunu oluşturur. Son yıllarda Türk tarihinin Bizans kaynakları sahasındaki çalışmalar artarak devam etse de sistematik çalışmaların çok sınırlı olması hem erken Osmanlı tarihçiliği hem de Türkiye'deki Bizans tarihçiliğinin en büyük talihsizliği olmuştur¹. Bu makalenin asıl hedefi de az bilinen bir kaynak türü olan Bizans Kısa Kroniklerini, önemli bir kroniğin çevirisi vesilesiyle kısaca tanıtmak, bu kroniğin ihtiva ettiği Osmanlı tarihine dair kayıtların değerlendirmelerini yapmaktır. Bu amaçla, İtalyan bilim adamı Elpidio Mioni'nin 1981'de yayınlamış olduğu², anonim bir Bizans Kısa Kroniği Yunanca aslından Türkçeye çevrildikten sonra dönemin diğer çağdaş kaynaklarıyla karşılaştırılarak ihtiva ettiği bilgiler değerlendirilecektir. Böylelikle hem bu kaynak türünün Osmanlı tarihi için önemi hem de sağladığı bilgilerin değeri ortaya çıkmış olacaktır. Dolayısıyla, öncelikle Bizans Kısa Kroniklerini kısaca tanıtmak konunun anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

1. Bizans Kısa Kronikleri ve Mioni Kroniği (dal. Marc.gr. 595)

Bizans Kısa Kronikleri hakkında bildiklerimizin çoğunu esas olarak aşağıda tanıtacağımız gibi Peter Schreiner'in eserine borçluyuz³. Bu kronikler,

---

¹ Türk tarihinin Bizans kaynakları ve Türkiye'de Bizans çalışmaları konusunda bkz. Gyula Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, çev. H. N. Orkun, Sümer Basımevi, Ankara 1938; Melek Delilbaşı, "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito*, Sayı 17 (Kış 1999), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 339-351; Melek Delilbaşı, "The Present and Future of Byzantine Studies in Turkey", *in memory of Nikos Oikonomides*, ed. by Florentia Evangelatou-Notara, Triantafyllitsa Maniati-Kokkini, Athens 2005, s. 63-72; Nevra Necipoğlu, "The Current State and Future Direction of Byzantine History in Turkey", *Aptullah Kuran İçin Yazılar*, haz. Kafesçioğlu-L.Thys-Şenocak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 37-41.

² Elpidio Mioni "Una inedita cronaca bizantina (dal. Marc.gr. 595)", *Rivista di Studi bizantini e Slavi*, 1 (1981), s. 71-88.

³ Peter Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, I-III, (CFHB, XII), Wien 1975-1979. Schreiner, 1975'te yayınladığı ilk cildinde kroniklerin Yunanca asıl metinlerini, 1977'de yayınladığı ikinci cildinde bu kroniklerdeki notları kronolojik bir sistem içinde tarihsel

elyazmalarından tespiti, tasnifi ve sistematik bir metotla yayımlanma sürecinin zorlukları nedeniyle, diğer Bizans kaynaklarına kıyasla oldukça geç yayımlanmıştır. Bununla birlikte, bu kroniklerin son ve en eksiksiz yayını Peter Schreiner yapmış olsa da, esasında Kısa Kronikler üzerine ilk çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarında başlamış, kroniklere Yunanca “Βραχέα Χρονικά” (Brachea Chronika/Kısa Kronikler) adını da veren Yunan bilim adamı Spyridon Lampros’un 1932 yılında yayımlanan eseriyle belirli bir düzeye gelmişti⁴. Bu tarihten sonra Kısa Kronikler üzerine bazı yayınlar⁵ çıkmış, 1967 yılında Peter Schreiner’in doktora tezini yayımlamasıyla Kısa Kronikler üzerine yapılan değerlendirmeler farklı boyutlar kazanmıştır⁶. Bu eserde oluşturduğu yeni bir yayın sistematığı ile çalışmalarına devam eden Schreiner, Kısa Kronikler’in “Corpus”u sayılan son eserini 1975-79 yılları arasında tamamlamıştır⁷. Çalışmaları süresince, dünyadaki çeşitli kütüphanelere dağılmış olan yüzlerce elyazmasını tarayarak 116 Kısa Kronik ve eklerini yayına hazırlamış, her kroniği ve notlarını daha önceki yayınlarından bağımsız olarak numaralandırmış ve altı gruba ayırarak tasnif etmiştir. Bu eserde toplam 2200’den fazla kronik notundan 800 kadarını değerlendirmiş ve bazı önemli gördüğü kroniklerin Almanca çevirilerini eklemiştir⁸.

---

değerlendirmelerini, 1979’da yayınladığı üçüncü cildinde ise bir kısmının Almanca çevirileri ile ekler ve indekslerini yayınlamıştır.

⁴ Spyridon Lampros, *Βραχέα Χρονικά, εκδίδονται με επιμέλεια του Κοωνσταντίνου Ι. Αμαντου (= Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, τομ. Α, τεύχος Ι)*, Atina 1932.

⁵ Paul Wittek, “Chroniques mineures byzantines”. *Byzantion*, 12 (1937), s. 309-323; Raymond J. Loenertz, “Etudes sur les chroniques brève byzantines”, *Orientalia Christiana Periodica* 24 (1958), s. 155-164 Z. G. Samodurova, “K voprosu o malych vizantijskich chronikach (po rukopisjam moskovskich sobranij)”, *Vizantiniskiy Vremennik*, 21 (1962); Peter Schreiner, “La chronique brève de 1352. Texte, traduction et commentaire. Troisième partie: de 1342 à 1348”, *Orientalia Christiana Periodica*, 31 (1965), s. 336-373 (III); Peter Charanis, “A Note on the Short Chronicle No 45 of the Lampros-Amantos Collection”, *Annuaire de l’Institut de Philologie et d’Histoire Orientales et Slaves*, 7 (1939-1944), s. 447-450.

⁶ Peter Schreiner, *Studien zu den Βραχέα Χρονικά*. Miscellanea Byzantina Monacensia 6, München 1967.

⁷ Schreiner’in çalışmaları uzun zamana yayılmıştır. Bu nedenle hem ilk safhalarda hem de tamamlanmasından sonra konunun ilgilileri tarafından önemli bazı kritikler yayımlanmıştır. Bu kroniklere değerlendirirken hem filoloji hem de tarih konularında önemli katkıları olan bu kritik yazılarını dikkate almak gerekir.

⁸ Schreiner, eserinin üçüncü cildinde 116 kronikten dokuzunun kısmî çevirisi olmak üzere toplam 42 kroniğin Almanca çevirisini yapmıştır. Bu çeviriler seçilirken anlaşılması ve

Kısa Kronikler, Bizans elyazmalarının sayfa kenarlarına veya yazmaların boş bir sayfasına, olayların kronolojisini gün, ay, yıl, indiksiyon ve hatta bazen saat ayrıntılarıyla kaydedilmiş notlar olarak tanımlanabilir. Çoğunluğu halk dilinin egemen olduğu sade Ortaçağ Yunancası ile yazılmış olan bu notlar genellikle sözdizimi, gramer ve imla bakımından düzensizdirler. Kroniklerin sağladığı kısa ve kronoloji ağırlıklı tarihsel bilgiler tarihçilere çok değerli bir veri ağı sunar. Tür olarak ortaçağ popüler edebiyatına ait olan kroniklerin çoğu Athos, Patmos, Selanik ve İstanbul gibi büyük monastik merkezlerde ve imparatorluğun merkezinden uzak bölgelerde yazılmıştır. Dolayısıyla, bu kronikler sadece kilise ve manastır hiyerarşisinin, politik ve entelektüel elitlerin bakış açısını değil, Bizans sonrası Grek toplumunun geniş sosyal tabakalarının görüşünü de yansıtır. Bir anlamda Bizans'tan Osmanlı'ya geçiş sürecinde Hristiyanların “kamuoyu görüşünü”⁹ ortaya koyduğunu veya bunların Bizans'ın “gayri resmi tarih yazımı”¹⁰ örnekleri olduğunu söylemek de mümkündür. Kronikler, coğrafi olarak Doğu Akdeniz'e odaklanmıştır. Konu çeşitliliği bakımından da zengindir. Felaketler ve doğa olayları, düşman saldırıları, önemli şehirlerin fethi, savaşlar ve hanedan kavgaları, imparatorluk sarayını ilgilendiren taç giyme, evlenme, doğum, ölüm gibi önemli olaylar konu başlıkları olarak sayılabilir. Ayrıca, kiliseyle ilgili olaylar, Patrik, metropolit, önemli keşiş ve din adamları hakkında (ölüm, atanma, görevden alınma vs.) bilgi verirler. Buna rağmen hiçbir tarihi olay bu kroniklerde başından sonuna kadar hikaye edilmemiştir. Bu kroniklere daha çok eldeki verilerin doğrulanması veya tarihsel boşlukların, ayrıntıların doldurulması amacıyla başvurulur. Dolayısıyla, kroniklerdeki bilgiler çoğu zaman dönemin diğer kaynaklarıyla mukayeseli bir şekilde değerlendirildiğinde anlam kazanır. Bu nedenle kroniklerdeki bilgiler,

---

çevrilmesi zor olanlarla birlikte Balkanoloji, Türkoloji ve Ortaçağ tarihi uzmanlarının istifade edeceği eserler dikkate alınmıştır. Ancak yine de Almancaya çevirdiği kronik sayısı toplamın yarısına ulaşmaz. Bu kroniklerin toplu halde başka bir Batı dilinde çevirisi yoktur.

⁹ Dusan Koraç-Radoj Radić, “Mehmed II, ‘The Conqueror’ in Byzantine Short Chronicles and Old Serbian Annals, Inscriptions, and Genealogies”, *Zbornik Radova Vizantoloshkog Instituta (ZRVI)*, XLV (2008), s. 289.

¹⁰ Apostolos Karpozilos, “Peter Schreiner, Die Byzantinischen Kleinchroniken. 2. Teil Historischer Kommentar. 3. Teil Teilübersetzungen, Addenda et Corrigenda, Indices [Corpus Fontium Historiae Byzantinae. 12,2-12,3. Series Vindobonensis. ed. H. Hunger]. Wien, Öster. Akad. d Wiss. 1977, 644 S/1979/, 254 S.”, *Ελληνικά*. 34 (1982), s. 437.

ilgili diğer kaynaklara başvurmadan ve filolojik olarak incelenmeden doğru kabul edildiğinde hatalı sonuçlara yöneltebilir¹¹.

Kısa Kronikler, yukarıda bahsettiğimiz konuların dışında Bizans'ın komşuları, müttefikleri ve düşmanları hakkında da pek çok bilgi sağlar. Bunların içinde Osmanlılar özel bir yere sahiptir. XIV. yüzyıl başlarından itibaren Bizans topraklarına doğru yayılan Osmanlıların, Bizans'ın siyasî, askerî ve kültürel hayatının bir parçası olmaya başlaması, kronik yazarlarının Türklere olan ilgisini Osmanlı ilerleyişine paralel olarak artırmıştır. Bilindiği üzere, Osmanlı tarihinin erken evrelerine dair Kantakouzenos, Gregoras, Chalkokondyles, Sphrantzes, Dukas gibi Bizanslı tarihçi ve kronikçilerin eserlerinden çok önemli bilgiler elde edilmiştir. Ancak söz konusu kronoloji olduğunda bu saydığımız Bizans kaynakları da yetersiz kalmaktadır. Öte yandan, hem Osmanlı hem de Bizans kaynaklarının tarih yazıcılığı gelenekleri de bu kaynakların ihtivalarını belirlemiştir. Dolayısıyla, Bizans ve Osmanlı kaynaklarının kronoloji eksikliklerini ve sessiz kaldıkları pek çok tarihsel ayrıntıyı bu kronikler sayesinde tamamlayabiliriz. Bu kronikler onomastik çalışmaları için de önemli bir kaynak olarak henüz işlenmiş değildir. Ayrıca, ortalama bir Bizanslının zihin dünyasını, Osmanlı fetihlerine yönelik algılarını ve hissiyatlarını anlamak gibi tarih çalışmalarına yeni imkânlar sunmaktadır.

2. Elpidio Mioni'nin Yayımladığı Kısa Kronik

P. Schreiner'in 1979'da tamamladığı eserinden birkaç yıl sonra İtalyan bilim adamı Elpidio Mioni, Schreiner'in araştırmalarında gözden kaçırdığı yeni bir Kronik yayımlamıştır. Bu makalenin de esas konusu olan bu kronik, içerik bakımından hem Bizans hem de Osmanlı tarihine dair oldukça zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmada "Mioni kroniği" olarak adlandırdığımız bu kronik tarih çalışmalarında pek dikkate alınmamış; ancak son zamanlarda özellikle Fetret Devri ve sonrasında ilgili verdiği bilgilerin çok kıymetli olduğu anlaşılmıştır¹². Mioni, kroniği İtalyanca çevirisiyle birlikte yayımlamıştır.

¹¹ Kroniklerinin özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, I, 21-33, II, 29-55.

¹² Bu dönem üzerine en yeni ve Kısa Kronikleri eksiksiz olarak kullanan eser için bkz. Dimitris Kastiris, *The Sons of Bayezid, Empire Building and the Representation in the Ottoman Civil War of 1402-1413*, Brill, Leiden-Boston 2007; Bu eserin Türkçe çevirisi için

Ancak tarihî değerlendirmeler yapmadan sadece notların hangi olaydan bahsettiğini kısaca belirtmiş ve bazı referans kaynakları göstermiştir. Bu kaynaklar içinde Osmanlı kaynaklarına yer vermemiştir. Mioni bu kroniği yayımlarken, doğal olarak öncelikle kroniğin bulunduğu elyazması eser, yazarı ve dil özellikleri gibi konularda iki sayfa bilgi vermiştir¹³. Dolayısıyla kronik hakkında onun yazdıkları dışında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Mioni'nin yazdıklarına göre kronik Biblioteca Marciana (st. Mark Kütüphanesi)'da, *Marc. gr. 595* numaralı ve 1624 tarihli bir elyazmasında bulunmuştur. Toplam 26 dosyadan oluşan ve 7 ayrı müstensihin elinden çıktığı anlaşılan elyazması, Jacobo Gallico adlı biri tarafından bir mahkûmun salıverilmesi karşılığında Venedik Cumhuriyeti'ne verilmiştir. Onun tespitlerine göre söz konusu elyazması 1390-1420 yılları arasına tarihlenir. Hatta 1411 yılına tarihlendiğine dair işaretler vardır. Kroniğin olası en son tamamlanma tarihinin (terminus post quem) ise 1462 yılı olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, anonim olan kronik yazarının elinden çıkan metne bir müstensihi 62 ve 63 numaralı notları eklemiş, son iki not ise (1512 ve 1528) yine başka bir el tarafından ilave edilmiştir. Mioni, bazı filolojik tespitlerinin yanı sıra, yazı stiline ve ifadelerine dayanarak kronik yazarının veya müstensihin çok doğru yazmayı bilen, geniş bilgisi olan eğitilmiş biri olduğunu belirtmiştir. Ona göre, kronik yazarının Bizans menşeli bir manastır rahibi olduğu, dinî mahiyetli bilgilerin ayrıntılı ve diğer kroniklerden daha doğru kaydedilmesinden anlaşıl-maktadır. Yazarın dili kullanması dikkat çekici ve klasik bir üsluptadır. Kronikte, Ortaçağ Yunancası kelimelerin yazımında pek çok müstensihin düştüğü hataların nadiren görüldüğünü, basit ve akıcı üslubun yanında gizli özne belirtilirken bazı kelimelerin tekrarına sıkça rastlandığını da tespit etmiştir¹⁴. Kroniğin ihtiva ettiği bilgileri incelediğimizde yazarın bazı ifadeleri göze çarpmaktadır. Genellikle Konstantinopolis kelimesini kullanan yazar, sadece iki yerde istisna olmak üzere Konstantinopolis yerine “Polis (Şehir)” kelimesini kullanmıştır. Bizanslılardan bahsederken kullandığı “bizimkiler” ifadesi Mioni'nin de dikkatini çekmiştir. İhtiva ettiği bilgiler bakımından, Schreiner'ın

---

bkz. Dimitris J. Kastritsis, *Bayezid'in Oğulları*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

¹³ Mioni, a.g.m., s. 71.

¹⁴ Mioni, a.g.m., s. 72.

yayımladığı diğer kroniklerle karşılaştırıldığında en zengin kroniklerden biri olduğu söylenebilir; fakat burada Mioni'nin dikkat çekmediği bir özellik, yazarın kronolojiyi kaydetme üslubudur. İlk bakışta Schreiner'in yayınladığı diğer kısa kroniklerle aynı gibi görünmekle birlikte yazarın iki istisna not hariç kronolojide İndiksiyon'u¹⁵ kaydetmediği görülmektedir. İndiksiyon'un kaydedildiği iki not ise (56 ve 64) 1456 ve 1512 yılı olaylarıyla ilgilidir. 64 numaralı notun, muhtemelen olayın görgü şahidi olan başka bir el tarafından eklendiği Mioni tarafından tespit edilmiştir. 56 numaralı not hakkında Mioni tarafından özel bir açıklama yapılmamıştır.

Kronik toplam 65 nottan oluşmaktadır. Kronik yazarı 1204 yılında Haçlıların İstanbul'u işgalinden başlayarak ikinci nottan itibaren XIV. yüzyıla atlamıştır. Notların çoğunluğu Bizans tarihindeki gelişmeler ve dini konulardan oluşur. Bu notlardan 24'ünde Osmanlı dönemiyle ilgili bilgiler kaydedilmiştir. Bunlardan en erken tarihlisi 29 Mayıs-8 Temmuz 1329 tarihleri arasında cereyan eden ve Pelekanon Savaşı olarak bilinen ve Philokrene denilen yerde sona eren bir dizi Osmanlı-Bizans çatışmalarından oluşan savaşla ilgilidir (n. 5)¹⁶. Pelekanon Savaşı'nın ayrıntıları esasında dönemin çağdaş Bizans kaynakları I. Kantakouzenos'ta tafsilatlı bir şekilde, ayrıca daha karışık bir şekilde N. Gregoras'ta anlatılmıştır. Ancak her iki kaynakta da Kısa Kroniklerin kaydettiği kesinlikte kronolojik bilgi mevcut değildir¹⁷. Bu savaşın hem kesin kronolojisi

¹⁵ Bizans takvim sistemi ve İndiksiyon için bkz. V. Grumel, *La Chronologie, Traité d'Études Byzantines*, Paris 1958. Ayrıca bkz. Nicolas Oikonomides "Indiction", *ODB*, II, 993; B. Croke-A. Kazhdan, "Chronology", *ODB*, I, 448-449.

¹⁶ Buradan sonra, metinde Mioni kroniğindeki notlara numaralarına göre (1-65 arası) gönderme yapılacaktır. Not numaraları hem orijinal metinde hem de aşağıdaki çeviride aynıdır. Örn. (n. 5). Hem metinde hem de dipnotlarda örneğin Kr. 8/21 şeklinde yapacağımız kısaltmalar ise P. Schreiner, *Kleinchroniken*, c. I'de ve c. III'de ekleri yayımlanan 116 Kısa Kroniğın asıl metinlerine gönderme yapar. Uluslararası literatürde alışlagelmiş bu sisteme göre yukarıda verilen örnekte 8 numaralı kroniğın 21 no.lu notu anlaşılmalıdır. Bu nedenle, metinde çok sık kullandığımız bu kronik numaralarının her defasında eserin künyesini ve sayfa numarasını tekrarlayarak dipnotlarda gereksiz kalabalıktan kaçınmaya çalıştık.

¹⁷ Mioni, a.g.m., s. 78. Gregoras ve Kantakouzenos'un bu savaşla ilgili bölümleri için bkz. *Nicephori Gregorae historia*, L. Schopen, c. I, Bonn 1829, s. 433, 9- s. 436, 18; *Ioannis Cantacuzeni imperatoris historiarum*, L. Schopen, c. I, Bonn 1828-1832, s. 341, 5- 363, 11. Ayrıca bu kaynakları kullanarak Pelekanon Savaşı üzerine en tafsilatlı makale için bkz. VI. Mirmiroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Bellekten*, IV/13 (1949), 309-321. Mirmiroğlu, Kantakouzenos'un bu savaşın

hem de olayın gidişatıyla ilgili en doğru kronoloji esasında Schreiner'ın yayımladığı 8/21 ve 10/2¹⁸ numaralı kroniklerde kaydedilmiştir. Özellikle 8/21 numaralı kronik kesin tarihi ve olayı anlatmaktadır. Kr. 10/2'de verilen yıl hatalı olmasına rağmen haziran ayında gerçekleştiğine dair bilgi doğrudur. Mioni kroniği de benzer şekilde yıl bilgisini hatalı vermesine rağmen 11 Haziran'da Philokrene'de cereyan eden ve İmparator'un da yaralandığı bozgunu diğerlerinden daha açık kaydetmiştir. Bu olayı Gregoras'ın da karışık anlattığını ve Kantakouzenos'un bir zafer gibi gösterdiğini düşünürsek, kroniklerdeki bilgilerin ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. Öte yandan Mioni kroniğindeki n. 5'in, Schreiner'ın yayımladığı 8/21 numaralı kroniği tamamladığı görülmektedir.

Kronikte Osmanlılara dair ikinci not, 8 Haziran 6903 (=1395)'te Bayezid'in yaptığı bir savaşı kaydetmektedir (n. 22). Bu tarihteki bir savaştan diğer Bizans Kısa Kronikleri bahsetmemiştir. Sadece Kr. 72a/12 numaralı Kronik'de, Schreiner'ın değerlendirmelerine göre 17 Mayıs 1395 yılındaki Rovine'de gerçekleşen savaşla ilgili bir notla karşılaşırız. Mioni, bu notun muhtemelen 17 Mayıs 1395 günü Eflak prensi Mircea komutasındaki ordular ile Osmanlılar arasında cereyan eden Rovine Savaşı ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Schreiner'ın kabul ettiği 17 Mayıs 1395 tarihinin esas kaynağı olan G. S. Radojicic, makalesinde¹⁹ Jorga'nın 10 Ekim 1394 olarak tespit ettiği bu savaşın tarihini değiştirmiştir. Aynı şekilde bu tarih J. W. Barker²⁰, R. J. Loenertz²¹ gibi batılı tarihçiler tarafından kabul edilmiştir. G. Ostrogorsky, bu savaşın tarihinin

---

tarihi için çok kıymetli bir kaynak olmasına rağmen kullanırken ihtiyatlı olmak gerektiğini, zira bazı olayları gizli tutmak istediği itibaini verdiğini belirtiyor.

¹⁸ Kr. 8/21: “6837[1329] yılı, 12. İndiksiyon'un 28 Mayıs günü Dimetoka'dan gelen imparator kente girdi. Ve 1 Haziran'da O Mesothenia'e doğru Orhan'a karşı yürüdü. Ve aynı ayın 10'unda Pelekanon isimli bir yerde Müslümanlara karşı bir muharebeye girdi. Ve bazı soylular öldü. İmparator da bir ok atışıyla bacağından, diz mafsalından isabet aldı. Fakat o bundan hiçbir zarar görmedi. [Haziran] 11'inde o [Andronikos] kente yürüdü ve bu yüzden bütün orduyu terhis etti. Ve 8 Temmuz'da kenti terk edip, Dimetoka'ya gitti”. Kr. 10/2: 12. İndiksiyon'un, Haziran ayında, 6836 [1328] yılında, Philokrene'de savaş oldu.

¹⁹ Bkz. D. S. Radojicic, “La Chronologie de la bataille de Rovine”, *Revue historique du sud-est européen*, 5 (1928), s. 136-139.

²⁰ John W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statemanship*, New Brunswick, Rutgers University Press 1968, s. 127-128 ve n. 8.

²¹ Raymond J. Loenertz, “Pour l'histoire du Péloponnèse au XIVe siècle (1382-1404)”, *Revue des études byzantines*, 1 (1943), s. 186.

şüpheye yer bırakmayacak şekilde 17 Mayıs 1395 olduğunu tespit etmiştir²². Bu kronik notunun tam olarak hangi savaştan bahsettiği açık olmadığı için Mioni de 17 Mayıs 1395'teki Rovine Savaşı ile ilgili olduğunu düşünmüştür.

Benzer şekilde Schreiner'in yayımladığı diğer Kısa Kronikler'in hiçbiri Niğbolu'daki Haçlı yenilgisinden bahsetmemesine rağmen Mioni kroniği bu konuda bilgi vermektedir (n. 23). I. Bayezid'in Niğbolu'da Haçlı ordusunu imha ettiği 25 Eylül 1396'daki savaştan sonra, Kral Sigismund yakalanmaktan zorlukla kurtulabilmiş ve az bir gemi ile Konstantinopolis'e sığınmış, daha sonra Ege Denizi üzerinden ülkesine dönmüştür. Mioni kroniğinin, Sigismund'un İstanbul'a sığındığı Kasım 1396²³ (=6904) tarihini kastettiği anlaşılıyor²⁴.

Kroniğin Osmanlı tarihine en önemli katkıları 1402-1413 yılları arasında yaşanan Fetret devriyle ilgili verdiği bilgilerdir. Bilindiği üzere bu dönemde yaşanan kargaşa kaynaklara da yansımıştır. Bu nedenle dönemin mevcut kaynaklarıyla tarihi kurgusu eksik ve tartışmalıdır²⁵. Son yıllarda bu dönemle ilgili yapılan çalışmalarda, özellikle Osmanlı kronikleriyle mukayeseli kullanıldığında Kısa Kroniklerin önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Mioni kroniği bu dönemle ilgili, Ankara Savaşı'ndan (n. 26) başlayarak, Musa Çelebi'nin Eflak Prensi Mircea'nın yardımıyla Bulgaristan bölgesini ele geçirmesi (n. 29), Musa Çelebi ve Süleyman Çelebi arasında Bizanslıların da

²² Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1999², s. 508, n. 1.

²³ Mioni bu tarihi 1395 olarak hesaplamıştır. Bkz. Mioni, a.g.m., s. 81.

²⁴ Bu savaşın ayrıntıları için bkz. A. S. Atiya, *The Crusade of Nicopolis*, London 1934; K. Setton, *The Papacy and Levant (1204-1571)*, vol. I: Thirteenth and Fourteenth Century, Philadelphia 1976-78, s. 341-369.

²⁵ Fetret Dönemi ve bu dönem konuları üzerine çok sayıda eser ve görüş vardır. Bu dönemin karmaşık tarihî kurgusu ve bu kurgular arasındaki farklılıkları, değişen görüşleri ve yeni görüşleri takip edebilmek için gerekli başlıca eserler şunlardır: Halil İnalçık, "Mehemmed I", *EF²*, VI, 973-978. İnalçık, daha sonra *DİA*'da ve başka eserlerinde bu maddeyi geliştirerek yayınlamıştır. Bu görüşleri için bkz. *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009; *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İstanbul 2010; Elisabeth Zachariadou, "Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles" *Der Islam*, 60.2 (1983), 268-290; Şehabeddin Tekindağ, "Musa Çelebi" *İA*, VIII, 661-666; Colin Imber, "Mūsā Çelebi" *EF²*, VII, 644-645; Fahamettin Başar, "Fetret Devri", *DİA*, XII, 480-482; Fahamettin Başar "Mūsā Çelebi" *DİA*, XXXI, 216-217 ve yukarıda belirtildiği üzere D. Kastritsis'in eseri hem daha Fetret Devri üzerine en yeni çalışmadır. Burada belirtmediğimiz çok sayıda eserde dönemin çeşitli meseleleri konu edilmiştir.

dâhil olduğu çatışmalar (n. 30, 31), Süleyman Çelebi'nin ölümü (n. 33) ve Çelebi Mehmed ve Musa Çelebi arasında yaşanan 1413 yılındaki çatışmayla devam eder. Ankara Savaşı'nın ayrıntılarına dair kayıtlara özellikle diğer Kısa Kroniklerde ve çağdaş kaynaklarda sıklıkla rastlanır. Bu kroniğin verdiği kesin kronolojinin yanında "...bu haber buraya 4 Ağustos'ta kaydedildi" şeklindeki notu ilginçtir. Buna rağmen pek çok Osmanlı, Bizans ve dönemin diğer çağdaş kaynaklarından edinilen bilgilere bu kroniğin önemli bir katkısı yoktur²⁶. Bununla birlikte özellikle, Musa Çelebi'nin Rumeli'deki faaliyetleri ve şehzadeler arasında bu bölgede yaşanan çatışmalarla ilgili kroniğin kayıtları eşsizdir. Bilindiği üzere özellikle Musa Çelebi'nin Ankara Savaşı'ndan sonraki faaliyetleri hakkında dönemin kaynaklarındaki bilgiler çok sınırlıdır. Bu nedenle, Musa Çelebi hakkındaki en erken kayıtların Kısa Kroniklerde olması bu kaynak türünün önemini daha da artırmaktadır. Öte yandan, Mioni kroniğinin verdiği bilgiler Fetret devriyle sınırlı değildir. Musa Çelebi'nin ölümünden sonra, Çelebi Mehmed'in ölümü, 1422'deki İstanbul kuşatması gibi toplam 15 ayrı olay kaydedilmiştir. Bu kronik notlarından ilk beşi başka kaynaklarda olmayan önemli bilgiler vermiştir. Kalanlar ise II. Mehmed'in pek çok kaynaktan bilinen faaliyetlerini ve fetihlerini kaydetmiştir. Bunlardan sadece biri 1454 yılında Karadeniz'den gelen büyük buz kütlelerinin Boğaz'ı doldurduğuna dair ilginç bir doğa olayıyla ilgilidir. Bu nedenlerle, kroniğin verdiği bilgilerin değeri ve makalenin hacmini düşünerek sadece ilk beş kayıt aşağıdaki değerlendirilmiştir.

3. Bazı Kronik Notlarının Değerlendirilmesi

a. Musa Çelebi'nin Rumeli'deki İlk Faaliyetleri (n. 29)

Musa Çelebi'nin Ankara Savaşı'ndan sonraki durumu hakkında dönemin kaynaklarında yeterince bilgi olmadığını yukarıda belirtmiştik. Onun ne zaman

---

²⁶ Ankara Savaşı hakkında bilgi veren Kısa Kronik numaraları şunlardır: Kr. 7/25,1 2/10, 22/29, 29/4, 36/11, 38/5, 42/3, 49/10, 53/9, 54/9, 69/60, 72a/13, 75/1 94A/2, 95/1, 96/1, 114/2. Bu savaşın ayrıntıları ve kaynakları hakkında geniş bilgi için bkz. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, M.M., *La Campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Bükreş 1942; Klaus-Peter Matschke, "Die Schlacht bei Ankara und das Schicksal von Byzanz. Studien zur späbyzantinischen Geschichte zwischen 1402 und 1422", *Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte*, Bd. 29. Weimar: Böhlau, 1981.

Rumeli'ye geçtiği kimlerden yardım aldığı ve Rumeli'deki müttefikleri konusunda da kaynakların farklı anlatıları söz konusudur. Kaynaklar onun, yanında bulunduğu Çelebi Mehmed'in onayı, Eflak prensi Mircea'nın daveti ve İsfendiyar beyinin yardımlarıyla Rumeli'ye geçtiğine dair farklı hikayeler kaydetmiştir. Bu geçişte, Bizans İmparatoru II. Manuel'in de yardımı ve teşviki olduğuna dair görüşler de ileri sürülmektedir²⁷. Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçiş tarihi tartışmalı olsa da dönemin kaynaklarında ona dair bilgilerin çoğu Rumeli'deki faaliyetleriyle ilgilidir.

Musa Çelebi'nin Rumeli'deki faaliyetleri hakkında en erken kaynak Mesembria'yı (Misivri) kuşatmasından bahseden 29/7²⁸ numaralı kronik notu ve Mioni kroniğidir. Mioni kroniğindeki (n. 29) ifadeden anlaşıldığına göre, Musa Çelebi Şubat 1410'da Rumeli'yi ele geçirmekle meşguldü. Bu bilgiyi diğer Kısa Kronikler'in verdiği daha ayrıntılı kayıtlar destekler. Bunlara göre Musa Çelebi, Bizans'ın topraklarını yağmalamış, Mesembria'yı kuşatmış ve Diampolis'i (Yanbolu) ele geçirmiştir. Bu olayı Bizans müelliflerinden sadece Chalkokondyles, Musa'nın Eflâk askerleriyle birlikte Bizans topraklarını işgal ettiği

²⁷ Ş. Tekindağ'a göre Musa Çelebi, Temmuz 1409'da Rumeli'ye geçmiştir. Bkz. Şehabeddin Tekindağ, "Musa Çelebi" *İA*, s. 661-666 P. Wittek ise 1409 yılı sonuna doğru Rumeli'de ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Paul Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Fethine" çev. Halil İnalçık, *Bellekten*, VII/27 (1943), 576. Ancak bu konuda sundukları kanıtlar yetersizdir. Bazı tarihçiler Musa Çelebi'nin 1406 yılında Rumeli'ye geçtiğine inanmaktadır. Bu tarihi ilk ileri süren Aleksandrescu-Dersca, Romen tarihçi M. Gubaoğlu gibi eski araştırmaları dayanak gösterir. H. İnalçık bu görüşü takip etmiştir. Ancak bu görüşünü esasen Hicrî 17 Recep 809/20 Aralık 1406 tarihinde Çandarlı Ali Paşa'nın ölüm tarihiyle ilişkilendirmiştir. Ona göre Musa Çelebi 1406 veya 1407'de Karamanoğlu ve Çelebi Mehmed'in planıyla Rumeli'ye geçirilmiştir. Bkz. İnalçık, "Mehemmed I", s. 974-975; İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s. 93-94. Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçişine kadar olan durumu hakkındaki tartışma ve iddialar için krş. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 123-137; Ayrıca daha önce Jorga da Temmuz 1409'da geçtiğini yazmıştır. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. N. Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, 310. Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçişinde Karaman Beyliği ve Bizans ile birlikte dönemin diğer uluslararası aktörlerinin rolü olduğunu ileri süren ve Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçişine hasredilmiş en son çalışma için bkz. Nilgün Elam, "Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçişinde Hıristiyan Aktörlerin Rolü (1403-1410)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2011), s. 1-37.

²⁸ Kr. 29/7: 6919 [=1411] yılında Musa, imparatorun topraklarını yağmaladı ve Mesembria'yı kuşattı.

haberiyle kaydetmiştir²⁹. 1403'teki *Bizans-Türk Antlaşması*'nda Bizans'a devredilen kalelerden olan Mesembria'yı kuşattığı haberi 29/7 numaralı kronik notunda 6919 (Eylül 1410-Ağustos 1411) olarak tarihlenmiştir³⁰. Kentin fethedilmediği, sadece kuşatıldığı açıkça "kuşatmak" fiilinden anlaşılmaktadır. Kaldı ki hiçbir kaynak fethedildiğinden bahsetmemiştir; ancak, kronik notunun kaydettiği bu kronolojinin hatalı olduğu yine başka bir Kısa Kronik kaydıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu kronik notunda, Diampolis'in (Yanbolu/Yambol) Musa tarafından alındığı kaydedilmiştir. 96/2³¹ numaralı kronik notuna göre Musa Çelebi, 13 Şubat 6918 (1410)'de Diampolis'te Emir Süleyman'ın beylerinden Saruca Paşa'yı yakalamıştır. Musa Çelebi'nin coğrafi olarak Mesembria'dan geçmeden Diampolis'e ulaşmış olması mümkün değildir. Dolayısıyla, yolculuğun yaklaşık bir hafta süreceği hesaplandığında Mesembria'nın Ocak 1410 civarında kuşatılmış olması gerekmektedir³². Benzer bir şekilde Musa Çelebi'yle ilgili 6919 tarihi hatalı olarak 9/39 numaralı kronik notunda kaydedilmiştir. Bu ortak kronolojik veri her ikisinin de hatalı kaydedildiğine ilişkin bir temel oluşturmaktadır³³. Bu kronik notu aynı zamanda Musa Çelebi'den bahsedilen en erken tarihli kayıtlardan biri olması bakımından da önemlidir³⁴.

Musa Çelebi'nin Mesembria'yı kuşattıktan sonra oradan Diampolis'e ilerleyerek Emir Süleyman'ın beylerinden Saruca Paşa'yı 13 Şubat 1410

²⁹ Laonikos Chalkokondyles, *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*, ed. E. Darko, I. Academia Litterarum Hungarica, Budapestini 1922-1927, 161. Chalkokondyles'in 5, 6, ve 7. Kitap'larının Türkçe çevirisi ve tarihi değerlendirmesi için bkz. Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

³⁰ Bu antlaşmada Bizans'a devredilen yerler arasında Mesembria'nın da adı geçer. Bkz. George T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", çev. Melek Delilbaşı, *DTCF Dergisi*, XXIX/1-4 (1971-78), 160.

³¹ Kr. 96/2: *Daha sonra ise, 6918 yılında, bu Emir Süleyman'ın kardeşi Musa Bey, Voyvoda Mircea'nın hükmettiği Eflâk'dan geldi. Ve Saruca Paşa'yı Diampolis'te yakaladı, Şubat ayının 13'ünde, Cuma günü. Ve Romania'nın [Rumeli] bütün kaleleri bütün toprakları da dâhil itaat ettiler.*

³² Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 394.

³³ Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 394, n. 87.

³⁴ Bu nedenle Schreiner onun muhtemelen Eylül 1409-Ağustos 1410 tarihleri arasında Rumeli'ye geçtiğini ileri sürmüştür.

(6918)'da mağlup ettiğini haber veren kayıt, onun Diampolis'ten önce Mesembria'yı kuşattığı haberinin tarihini yaklaşık olarak belirlememize de olanak sağlamıştır. Bununla birlikte kronik notunun Yunanca çevirisiyle ilgili farklı bir görüşü belirtmek gerekmektedir. Kastritsis'e göre kronikte kullanılan Yunanca ετζάκωσεν (etzakōsen<τσακώνω) sözcüğü "kaptı, yakaladı" anlamına gelmektedir. Bu sözcüğe çok yakın bir imla ile yazılan ετζάκισεν (etzakisen<τσακίζω) sözcüğü ise *yendi, mağlup etti* anlamına gelmektedir. Bu sözcük aynı Kr. 96'nın farklı notlarında da kullanılmıştır. Dolayısıyla kronik yazarı "ετζάκωσεν=yakaladı" sözcüğü ile Saruca Paşa'nın mağlup edildiğini değil, yakalandığını anlatmak istemiştir³⁵. Kronikteki bu bilgi Stefan Lazareviç'in hayatını anlatan Filozof Konstantin'de de doğrulanmaktadır. Bu kaynakta olay şöyle anlatılmaktadır:

"Musa, Eflâk dönüşü sonrası İsmailoğullarının en büyük önderlerinden Saraca Paşa'nın, Dubulin [Yambol] kentinde olduğunu anladı ve hileyle onu tutsak etti. Saraca'yı yanına alarak Hadrianopolis'e gitti, oradan Kalipoli'ye gitmesini söylediler. Musa orada Saraca'yı öldürdü. Yanına daha çok asker, genelde soyguncu, topladıktan sonra, bütün batı ve İsmailoğulları topraklarına yemin ederek çeşitli vaadler gönderdi. Bunlara inanan herkes yanına toplandı. Kardeşinin, bütün batı topraklarını kısa zamanda elde etti. Despot Stefan'a da, gelip kardeş gibi yardım etmesi karşılığında, büyük, söz ve vaatlerde bulundu. Bir de Süleyman'dan huncını almasını istiyordu. 'Ben -dedi, -toprağımın büyük kısmını da gerçek bir kardeşe verir gibi sana vereceğim.' Vuk'a da benzer vaatlerde bulundu: 'Sizleri barış ve huzur içinde yaşatacağım.' Yeğenlerine de benzer vaatlerle elçiler gönderdi. Daha önceden kırgın olan bazı komşuları da

³⁵ Schreiner, sözcüğün Almanca çevirisinde bu ayrıma dikkat etmemiş ve τσακίζω (tsakizo) sözcüğünün anlamı içinde olan Almanca "schlug=sertçe vurmak, darbe indirmek" fiilini karşılık olarak kullanmıştır. Ancak bu konuya ilişkin açıklamalar kısmı da Musa'nın Saruca Paşa'yı "yakaladığını" (...dort nahm er den Saruğa Pasa gefangen) ifade etmiştir. Schreiner'in bu yorumuna muhtemelen Stefan Lazareviç'in Biyografi'sinde Saruca Paşa'nın yakalandığını anlatan ve kronik notunu doğrulayan kayıt neden olmuş olmalıdır. Dolayısıyla Schreiner çeviriyi hatalı yapmasına rağmen Filozof Konstantin'in kaydına göre yorum yapmıştır. Almanca çeviri için bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, III, 130; krş. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 395. İki sözcük arasındaki farkı D. Kastritsis, Stefan Lazareviç'in kaydıyla doğrulandığını göstermiştir. Bkz. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 143.

yanına çekmelerini istiyordu. Yeminle söz veriyor, 'Ben herkese iyilik yapacağım' diyordu."³⁶

Görüldüğü gibi, 96/2 numaralı kronik notunda verilen bilgiler Filozof Konstantin'in verdiği bilgilerle örtüşmektedir; fakat kesin kronoloji sadece Kısa Kronik'te kaydedilmiştir. Mioni kroniği ise hem Musa Çelebi'nin Rumeli'yi itaat altına aldığını hem de 96/2 numaralı kronik notunda kaydedilen 6918 (1410) yılı 13 Şubat tarihini doğrulamıştır. Dolayısıyla, şimdiye kadar bu açıdan değerlendirilmemiş olan bu kroniğin de Diampolis (Yanbolu)'deki çatışmadan bahsettiği sonucu kanaatimizce hatalı olmayacaktır³⁷. Musa Çelebi'nin bu zaferle birlikte birkaç ay içinde bütün Trakya'yı ele geçirdiği gibi bütün Adriyatik bölgesini, Edirne ve Gelibolu'yu da ele geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır³⁸. Nitekim Osmanlı kaynakları da Rumeli'yi kısa sürede tamamen ele geçirdiğini anlatırlar. Ancak ayrıntılı bilgi kaydetmedikleri için Rumeli'deki ilk faaliyetlerinden bahsetmezler³⁹.

Aynı olay hakkında 72a/16 numaralı kronikte⁴⁰, Musa'nın Bulgaristan üzerine yaptığı bir seferden bahsederek 6912 (=1403-4) tarihi kaydedilmiştir. Bu tarihte Musa'nın Rumeli'de olmadığı kesin olduğundan kronolojinin hatalı olduğu açıktır. Ancak, bazı kroniklerde kronolojik bilgi hatalı olsa da olayın kendisinin gerçekleştiğinden bahsediyor olması da önemlidir. Buna göre 72a/16

³⁶ Konstantin Kosteneçki, *Stefan Lazareviç. Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, çev. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s. 74; Konstantin the Philosopher (Kostenecki), *Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarevic von Konstantin dem Philosophen*, ed. and trans. Maximilian Braun, The Hague: Mouton 1956, s. 31.

³⁷ Bu konuda yapılan tetkik eserlerde bu kroniğin kullanılmadığını görüyoruz. En güncel çalışmayı yapan ve Mioni'nin yayımlamış olduğu kroniğin Fetret Devri'yle ilgili notlarını kullanan Kastritsis de Diampolis'deki çatışmayla ilgili bu notu görmemiştir. Bkz. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 142-144.

³⁸ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 311-312; Barker, *a.g.e.*, s. 282; Kastritsis, *a.g.e.*, s. 144-145.

³⁹ Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, s. 223; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, 2 Cilt, haz. F. R. Unat-M.A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1995³, s. 478-479; *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, s. 44; *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 57; Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 415; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âli Bey, İstanbul 1332, s. 81-82.

⁴⁰ Kr. 72a/16: 6912 yılında Musa Sultan Bulgaristan üzerine yürüdü ve savaşta çok insan ve hükümdar telef etti.

numaralı kronik notu, Süleyman Çelebi Rumeli'ye geçmeden önce Musa Çelebi'nin Bulgaristan topraklarındaki faaliyetlerinden veya Emir Süleyman'a karşı Kosmidion (Hasköy/Eyüp) Savaşı'ndan sonra Filippopolis (Filibe)'deki galibiyetinden bahsediyor olmalıdır⁴¹. Bunun kesin cevabını vermek için kaynaklar şimdilik yetersizdir. Sonuç olarak, bu kronik notlarının Musa Çelebi'nin Osmanlı kaynaklarında bahsi geçmeyen Rumeli'deki ilk günlerine dair Osmanlı tarihçiliğine önemli katkıları olduğu rahatlıkla söylenebilir.

b. Musa Çelebi ile Emir Süleyman Arasındaki Kosmidion (Hasköy/Eyüp) Savaşı (n. 30 ve 31)

Musa Çelebi'nin Rumeli'de hızlı ilerlemesinin Anadolu'da bulunan Süleyman Çelebi'yi telaşlandırdığı ve hemen Rumeli'ye geçmenin yollarını aradığını Osmanlı, Batı ve Bizans kaynakları anlatmaktadır⁴². Süleyman'ın Rumeli'ye geçme çabaları ve hemen ardından gerçekleşen Kosmidion Savaşı'nın kronolojisi sadece Kısa Kroniklerde kaydedilmiştir. Bununla birlikte 15 Haziran 1410'da gerçekleşen bu savaşın öncesi ve sonrasının ayrıntıları esasen Doukas, Chalkokondyles ve Filozof Konstantin'in yazdıklarından öğrenilmektedir⁴³. Osmanlı kaynaklarında bu savaştan bahseden sadece Neşri'dir. Ancak Neşri'nin anlatısında olaylar geçiştirilmiştir. Buna rağmen, kaynaklardaki anlatıların Kısa Kronikler olmadan tamamlanamayacağı aşağıda görülecektir. Bu nedenle öncelikle savaş öncesi Süleyman Çelebi'nin Rumeli'ye nasıl geçtiği konusunda kaynakların söyledikleriyle başlamak gerekmektedir. Bu konuda Doukas'ın oldukça ayrıntılı anlatımına göre, Musa'nın Rumeli'yi ele geçirmesi üzerine Rumeli'deki Hristiyan hükümdarlar ve Tuna boylarını koruyan muhafızlar Efes'te bulunan Süleyman'a haber salarak tehlikeyi bildirmişlerdir. Bunun üzerine Süleyman hemen yanına İzmiroğlu Cüneyd'i de alarak Efes'ten Lapseki (Lampsakos)'ye gelmişti⁴⁴. Burada Süleyman Çelebi için Cenevizli

⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK Yay., Ankara 1988⁵, 336.

⁴² Bu kaynaklar ve değerlendirmeler için bkz. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 144-149. Bu olayın değerlendirmesi için ayrıca bkz. Barker, *a.g.e.*, s. 282-283.

⁴³ Chalkokondyles, *Historiarum*, I, 161, 163. Filozof Konstantin, (Mevsim), s. 75; Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 33.

⁴⁴ Doukas, bu olaydan önce Cüneyd'in, Süleyman'a isyanını ve gelişmeleri anlatmaktadır. Ona göre Süleyman onun yerine İzmir'e başka birini vali atamış ve Cüneyd'i (tekrar isyan etmesin diye) Achridai (Ohri) denilen Bulgaristan'daki bir şehre vali atamıştır. Doukas,

Salagruzo de Negro adlı bir soylu tarafından Gelibolu'nun karşısındaki burun üzerine muzazzam bir burç inşa edilmiştir. Doukas'a göre bu Cenevizli'yi ödüllendiren Süleyman Çelebi, Gelibolu'ya geçmiş ve ele geçirmiştir. Ancak buradan Musa'nın üzerine gitmeyip sefahata daldığı için Musa onun yanındaki adamları kendi yanına çekmeyi başarmıştır⁴⁵. Doukas'ın anlatısının bir kısmı doğru gibi görünse de, Süleyman'ın Gelibolu'ya geçemediği anlaşılmaktadır. Filozof Konstantin'e göre Gelibolu zaten bütün Rumeli ile birlikte Musa'nın elindedir⁴⁶. Ancak, Raguzalıların bir raporunu içeren 30 Mayıs 1410 tarihli belgede de Bizans İmparatorunun Gelibolu'nun surlarını ele geçirdiği anlatılmaktadır. Venedik arşivinde olan bu belgenin düzenlenmesinden 14 gün sonra Süleyman'ın Bizans'ın yardımıyla ve onlarla bir anlaşma yaparak karşıya geçtiği anlaşılıyor⁴⁷. Bununla birlikte, boğazlardan karşıya geçme çabaları ve Çelebi Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki sıkışık konumu, Süleyman'ı Bizanslılara çeşitli ödünler vermek zorunda bırakmıştır. Bu durum Neşri'de

---

Doucae Historia Turcobyzantina (1341-1462), ed. V. Grecu Bucuresti 1958, XIX, 3; Doukas *The Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Doukas, An Annotated Translation of 'Historia Turco-Byzantina'*, by H. J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1975, s. 106.

⁴⁵ Doukas (Grecu), XIX, 2-3; Doukas (Magoulias), s. 106. Süleyman, beyleri arasında tamamen güvenini kaybettiğinden, durumu diğerlerine bildiren Evrenos Bey ve Hasan Ağa, Süleyman'ın kayıtsızlığına daha fazla dayanamayıp onu terk ettiler. Hatta kaynaklarda Hasan Ağa'nın ümeraya seslenerek onları Musa Çelebi yanına geçmeye çağırdığı ve Süleyman'ın yanında ise Karaca Bey, Kara Mukbil ve Oruç Bey'den başka adam kalmadığı kayıtlıdır. Chalkokondyles'e göre de Süleyman, Evrenos ve Hasan'ın onu terk etmeleri neticesinde yenilgisini kabullenmişti. Bkz. Neşri, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 225; Chalkokondyles, *Historiarum*, I, 164. Doukas (Grecu), XIX, 2-3; Doukas (Magoulias), s. 106.

⁴⁶ Filozof Konstantin, (Mevsim), s. 74-75; Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 31-33.

⁴⁷ Bu belgenin aslı şuradadır: *Diplomatarium relationum Republicae Ragusanae cum regno Hungariae*, eds. J. Gelcich and L. Thalloczy, Budapest 1887, s. 195. Ayrıca bu metnin özeti ve yorumları için bkz. Nicholae Iorga, "Notes et extraits pour servir a l'histoire des Croisades au XVe siecle", *ROL* 4 (1896), s. 180-181; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 311'de bu belgeye dayanarak, II. Manuel Palaiologos'un Venedik'e elçi gönderdiğini, şehzadelerin mücadelesinden faydalanmak için Türklerin Avrupa'daki gücünü kırma tavsiyesinde bulunduğunu, bu amaçla 8 kadirğa istediğini ancak Venediklilerin durumu sessizce izlemeyi tercih ettiği yorumunu yapmıştır. Metnin Latince aslı ve İngilizce çevirisini Kastritis, *a.g.e.*, s. 146'da yayınlamıştır. Bu eserin Türkçe yayınında metnin çevirisi bulunabilir. Bkz. Dimitris. J. Kastritsis, *Bayezid'in Oğulları*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayinevi, İstanbul 2010, s. 153-154.

İstanbul tekfurına ba'zı il adayup, andan geçip gitdiler şeklinde anlatılmaktadır⁴⁸. Buna rağmen Süleyman Çelebi'nin Bizanslılar ile anlaşmadan evvel tek başına karşıya geçmeye çalıştığına dair Mioni kroniğinde önemli bir kanıt karşımıza çıkmaktadır (n. 30). Kronik notunun başındaki “aynı yılın” ifadesi bir önceki notta verilen 6918 (1410) yılını kastetmektedir. Dolayısıyla Kosmidion Savaşı'ndan en çok 12 gün önce Musa Çelebi ve Süleyman Çelebi'nin Boğaz'ın Avrupa yakasındaki Ortaköy'de savaştıklarını ve Musa'nın galip gelerek burayı aldığını sadece bu kronikten öğrenebilmekteyiz. Buradan, Musa Çelebi'nin İstanbul surlarının dışından itibaren bütün Rumeli'yi karadan kontrol edebildiği sonucuna da ulaşabiliriz. Bu kronikte yazılan “μετὰ Πασχαινῶν (Paschainōn/Paschenoi ile)” ifadesi ilginçtir. Bu sözcüğün anlamı, Mioni tarafından da açıklanmamıştır. Yunanca sözlüklerde karşılığı olmayan sözcüğün, Zachariadou tarafından Türkçe “baskın” sözcüğünden Yunancaya geçmiş olan “μπασκίνας=baskinas” olarak saptanabileceği ileri sürülmüştür⁴⁹. Bu tespiti doğru kabul edersek Musa'nın ani bir “baskın” sonucu Süleyman'ı Kosmidion'dan önce mağlup ettiğini anlayabiliriz.

Bu savaş hakkında 9/39⁵⁰ numaralı kronik notunda da ilginç bilgiler mevcuttur. Ancak öncelikle bu kronikteki bazı ifadeleri açıklığa kavuşturmak gerekir. Bunlardan biri, kronikte kullanılan ἔδουλόθη (edoulothē-tâbi oldu) ifadesidir. Burada Musa'nın İmparator Manuel'e biat etmesinden veya tâbi olmasından bahseder. Buna dair başka hiçbir kaynaktan bilgi yoktur. Schreiner, bunu kronik yazarının “edebî kelâm (euphemistisch)”ı olarak değerlendirmiştir⁵¹. Dolayısıyla böyle bir olayın olmadığına inanmaktadır. Ancak Kastritsis, bu ifadenin sadece edebî bir kelâm olmasından öte, II. Manuel'in, Musa'yı Rumeli'ye geçirme planlarına kanıt olarak gösterilebileceğini iddia etmektedir⁵². Kronik yazarı, Musa'nın beş ay İmparator Manuel'e tâbi kaldığını

⁴⁸ Neşri, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 223. Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ* (Unat-Köymen), II, 479.

⁴⁹ Mioni, a.g.m., s. 82. Kastritsis, a.g.e., s. 148. Bu görüş D. Kastritsis'in E. Zachariadou ile yaptığı kişisel mülakatına dayanmaktadır.

⁵⁰ Kr. 9/39: 6919 yılında Musa Tatarlardan geldi ve 5 ay İmparator Manuel'e tâbi oldu. Ardından [Musa] isyan edince kardeşi Sultan Çelebi İmparatorun [II. Manuel] davetiyle Üsküdar'dan karşıya geçti. [Bu ikisi] şehir kapılarının yakınında savaştılar, Musa mutlak yenilgiye uğradı ve Macaristan'a kaçtı.

⁵¹ Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 397.

⁵² Kastritsis, a.g.e., s. 138-140.

yazmıştır. Aynı yönde Selanik Başpiskoposu Symeon, Konstantinopolis'te tanık olduğu olayları anlattığı bir vaazında bunu doğrulamaktadır. Symeon'a göre II. Manuel, Musa'nın geçmesine yardım etmiş ve ona kış boyunca bakmıştır; ancak Musa güçlendikten sonra Bizanslılara saldırmıştır⁵³. Musa'nın II. Manuel'in yanında kalıp kalmadığı, kaldıysa ne kadar kaldığı başka bir kaynaktan doğrulanamamıştır. Bütün Osmanlı kaynakları, onun Mircea'nın yanına gittiğini ve onun kızıyla evlendiğini anlatmaktadır. Mircea ve II. Manuel'in Musa'ya ittifak içinde Rumeli'ye geçirdikten sonra dengelerin değiştiği ve Süleyman'ın Rumeli'ye Musa'ya karşı geçirildiği hem Mioni kroniği hem de diğer Kısa Kroniklerin ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır⁵⁴. 9/39 numaralı kronik notunda kaydedilen kronoloji hatalıdır. Sadece 6919 (1411) yılını kaydetmiştir. Öte yandan Süleyman'ın Anadolu yakasındaki Üsküdar'dan İstanbul'a geçtiğine dair kaydı ve Süleyman için "Sultan Çelebi" unvanını kullanması ilginçtir. Bu savaşın kronolojisini ayrıntılarıyla kaydeden iki Kısa Kronik'ten 96/3⁵⁵ numaralı kronikte savaşın 15 Haziran Pazar günü gerçekleştiği günüyle kaydedilmiştir. Burada da Manuel'in Süleyman'ı Rumeli'ye geçirdiği açıkça yazılmıştır. Mioni kroniği ise savaşın kronolojisini daha ayrıntılı kaydetmiştir (n. 31). Kroniğin bu olayı 6918 (1410) yılı olayları içinde anlattığı önceki notlardan açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Süleyman Çelebi'nin 14 Haziran'da Konstantinopolis'e geçtiğini, 15 Haziran'da da Osmanlı devrinde Eğrikapı olarak bilinen, kara surlarının hemen dışında, imparatorun Blachernai Sarayı'ndan görülebilecek mesafede savaşın gerçekleştiğini doğrulayabiliyoruz.

Chalkokondyles ve Filozof Konstantin'in anlatımlarına göre Kosmidion (Eyüp/Hasköy) Savaşı'nın başlarında Süleyman'ın ordusu büyük kayıplar

⁵³ Symeon, *Politico-Historical Works of Symeon, Archbishop of Thessalonica (1416-17 to 1429): Critical Greek text with Introduction and Commentary*, ed. David Balfour, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1979, s. 48. Bu kaynağın Türkçe çevirisi ve değerlendirilmesi için bkz. Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, *Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s. 51.

⁵⁴ II. Manuel'in Musa ve Süleyman Çelebi arasındaki dengelerden faydalanarak, iki şehzadeyi birbirine düşürmek ve zayıflatmak amacıyla izlediği gizli politikası hakkında bkz. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 145. Son olarak bkz. Elam, *a.g.m.*, s. 25 vd.

⁵⁵ Kr. 96/3: *Sonra onun [Musa'nın] kardeşi, Emir Süleyman gelerek -onu İmparator Manuel Palaiologos geçirmişti- ve Şehir'de savaştılar, Kosmidion yukarısında, 15 Haziran, Pazar günü. Ve Musa Beyi mağlup etti ve onu kovdu.*

vermiştir⁵⁶. Filozof Konstantin'e göre çok kanlı geçen savaştan sonra kıyıları ceset dolmuştur. Kazanması beklenen Musa Çelebi savaşı kaybedip askerleriyle ayrılmıştır⁵⁷. Neşri'ye göre Musa'nın yanındaki beyler savaş başladığında onu terk ederek Süleyman'ın tarafına geçmişler ve Musa da dağlara doğru kaçmış ve "harami" olmuştur⁵⁸. Yine Filozof Konstantin'e göre, Musa'nın müttefiki olan Sırp despotu Stefan Lazareviç'in kardeşi Vuk Lazareviç, Musa'yı terk ederek Bizanslılara sığınmıştır. Vuk Lazareviç'in savaştan önce kaçmak istediğini Musa anlamış ve Stefan'dan onu öldürmesini istemiştir. Bu isteği Stefan reddetmiş ve aynı gece Vuk kaçmıştır; ancak Konstantin'e göre, Stefan Lazareviç savaşın sonuna kadar mücadele etmiş, Musa'nın korktuğunu, askerlerinin azaldığını anlayınca İmparator Manuel'in gönderdiği kadırgalarla Bizans'a sığınmıştır⁵⁹. Musa'nın savaştan sonra Macaristan'a kaçtığı haberi 9/39 numaralı kronikte Edirne Savaşı ile karıştırılmıştır. Bu bilgi hatalı görünmektedir. Musa'nın esasen 11 Temmuz'daki savaştan sonra Eflak bölgesine sığındığı aşağıda görülecektir. Kosmidion'daki yenilginin ardından Yanbolu ve Çirmen arasındaki ormanlık bölgelere sığındığı ve burada çete savaşları yaptığı konusunda kaynaklar uyuşmaktadır⁶⁰.

Yukarıdaki kaynakların dışında, Emir Süleyman ve Musa Çelebi arasında geçen bir savaştan bahseden başka bir kaynak, Schreiner'in derlediği Münferit Kronolojik Notları'ndan (*Chron.Not.* 64) biridir⁶¹. Schreiner, eksik kısımların-

⁵⁶ Chalkokondyles, *Historiarum*, I, 162, Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 34; Filozof Konstantin, *Stefan Lazareviç*, (Mevsim), s. 75.

⁵⁷ Filozof Konstantin, *Stefan Lazareviç*, (Mevsim), s. 75; Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 33-35. Doukas kronolojiyi I. Mehmed ile yaptığı savaşla karıştırarak 1413 olarak vermektedir. Bkz. Doukas (Greco), XIX, 10; Doukas (Magoulias), s. 109. Doukas, Kosmidion savaşıdan hiç söz etmez. Süleyman'ın Cüneyd'i Achridai (Ohri) valiliğine atadığını yazar.

⁵⁸ Neşri, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 223; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), s. 478-479. Ayrıca bkz. Tekindağ, "Musa Çelebi", s. 663; Kastritsis, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁹ Filozof Konstantin, *Stefan Lazareviç*, (Mevsim), s. 75; Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 33-34.

⁶⁰ Bkz. Filozof Konstantin, *Stefan Lazareviç*, (Mevsim), s. 76; Tekindağ, "Musa Çelebi", s. 663; Başar, "Mûsâ Çelebi", s. 216. Kosmidion Savaşı'nın öncesi ve sonrasının anlatımı için ayrıca bkz Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 311-313.

⁶¹ Burada *Münferit Kronolojik Notlar* olarak çevirmeyi uygun gördüğümüz notlarla Peter Schreiner'in *Die Byzantinischen Kleinchroniken* adlı eserinin 2. cildinin sonunda *Chronologische Einzelnotizen* (Chron. Not.) başlığı altında derlediği notlar kastedilmektedir. Bu notların her biri birbirinden bağımsızdır. Bir kısmının daha eski yayınları olmasına

dan dolayı hangi savaştan bahsettiği anlaşılamayan bu notun 11 Temmuz 1410'daki Edirne Savaşı'yla ilgili olabileceği gibi Kosmidion Savaşı'ndan da bahsediyor olabileceği ihtimalini belirtmiştir⁶². Schreiner, Yunancada temmuz (Ιούλιος) ve haziran (Ιούνιος) aylarının birbirine çok yakın yazımları olduğundan, bu notun 15 Haziran'da gerçekleşen bu savaş hakkında olduğu inancındadır. Kanaatimizce bu şüphesi doğrudur. Kronik notunda savaşta iki kardeşin mahvolduğu yazmaktadır. Edirne Savaşı'nda ikisinin de mahvolmasından ziyade Musa'nın yenildiğini biliyoruz. Öte yandan kaynakların bu iki savaşa verdikleri öneme bakıldığında Kosmidion Savaşı'nın daha önemli olduğunu ve savaşta her iki tarafın da çok kayıp verdiğini öğreniyoruz. Kaynaklardan Edirne Savaşı'nın daha küçük çaplı bir çatışma olduğu izlenimi doğmaktadır. Ayrıca bu savaşın, nottaki eksik kısımda neresi olduğu belli olmayan bir şehrin surları yakınında gerçekleştiği yazmaktadır. Yukarıda da görüldüğü gibi Kosmidion Savaşı'nın İstanbul surlarının dibinde olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla kesin olarak ifade edememekle birlikte bu notun muhtemelen bu savaşı kastettiğini söyleyebiliriz.

c. Süleyman Çelebi'nin Öldürülmesi (17 Şubat 1411) (n. 33)

Bizans ve Osmanlı kaynaklarında Süleyman Çelebi'nin ölümü hakkında pek çok kayıt mevcuttur. Ancak bunların içinde ölüm tarihini en doğru, en ayrıntılı bir şekilde sadece Kısa Kronikler kaydetmiştir. Bunlardan 96/7⁶³ numaralı kronikteki kayıt en önemlisidir. Buna göre, Süleyman Çelebi hamamda içki

---

rağmen önemli bir bölümü P. Schreiner'in elyazmalarında tek olarak tespit ettiği kronolojik notlardır. Bu derlemede Toplam 97 kronojik not yayımlanmıştır. Bu notların herhangi bir Kısa Kronik ile bağlantısı kurulmadığı için yayıncı hepsini tek bir başlık altında toplamıştır. Metin boyunca hem kendi yukarıdaki çevirimizi hem de yayıncının kısaltmasını bir arada kullanacağımız bu notlar için bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 605-623. Metinde bahsedilen notun çevirisi şöyledir: *Chron. Not. 64: "Aynı yıl ve indikisyonda, 17 Temmuz'da, tanrısız Agarenlerin [Agarēnoi] savaşı ***'in surları çevresinde oldu ve iki kardeş *** ve Musa mahvoldular ve pek çok insan katledildi *** †Misirman†."* Bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 617.

⁶² Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 399 ve n. 9.

⁶³ Kr. 96/7: *Emir Süleyman hamamlara düşkün ve aşırı miktarda [şarap] içtiğinden, arhontlar ve ileri gelenler kızarak orduları bıraktılar ve Musa beye ayrılmak için harekete geçtiler. Bunu duyan Süleyman Bey korkaklık yaptı ve kaçmaya kalkıştığında onu Brysa bölgesinde yakaladılar ve onu boğdular, 17 Şubat, Salı günü.*

içip eğlendiği sırada yanında olan beyler ve askerleri onu terk ederek Edirne yakınlarına gelen Musa'nın tarafına geçmiştir. Bunu haber alan Süleyman ise kaçmaya çalışırken *Bryse*⁶⁴ denilen yerde yakalanarak 17 Şubat 6919 (1411) tarihinde boğdurulmuştur. Burada kaydedilen 17 Şubat gerçekten de bir Salı gününe rastlar⁶⁵. Burada yine Mioni'nin kroniği (n. 33) ilginç bilgiler sağlamaktadır. Öncelikle olayın Şubat ayında ve Edirne'de gerçekleştiğini doğrulamaktadır. Ayrıca, Musa'nın Süleyman'ı hazırlıksız yakaladığı ve Süleyman'ın Bizans askerlerinin de katıldığı küçük bir çatışmadan sonra yaşanan karmaşa sırasında öldürüldüğü bilgisini vermektedir. Bizanslılarla bir çatışmanın olduğuna dair bilgi sadece bu kroniktedir. Diğer 97/2⁶⁶ numaralı kronikte tarih hatalıdır. 91/6⁶⁷ ve 71a/11⁶⁸ numaralı kroniklerde ise sadece 6919 (1411) yılı kaydedilmiştir. Ancak ilk kronikte Süleyman'ın hamamda vakit geçirip kendini içkiye vermesi ve buna kızan yanındaki beylerin onu terk etmesi Neşri⁶⁹, Âşıkpaşazâde ve Oruç Beğ Tarihi'nin yanı sıra Doukas'ta da anlatılır.

Osmanlı kaynaklarına baktığımızda Süleyman Çelebi'nin ölüm tarihine dair kayıtların net olmadığını görürüz. Örneğin Âşıkpaşazâde'de doğrudan Süleyman Çelebi'nin ölüm tarihi kaydedilmek yerine Musa'nın tahta oturduğu H. 813 tarihi düşülmüştür⁷⁰. Oruç Beğ'e göre Süleyman Çelebi öldüğünde yedi buçuk yıl tahtta oturmuş ve Musa Çelebi H. 813 yılında tahta geçmiştir⁷¹. *Tarihî Takvimler*'de Süleyman Çelebi'nin ölümü ve Musa Çelebi'nin cülûsu için H.

⁶⁴ P. Schreiner'a göre Kronikte, Süleyman Çelebi'nin öldürüldüğü yer olan "Bryse" ise kaynak veya pınar anlamına gelmektedir ve bugünkü Pınarhisar'dır. Bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 401. Osmanlı kaynaklarına göre Süleyman'ın öldürüldüğü yer "Dügüncü ili" "Dügüncü-ili" köyü olarak kaydedilir. Bazı tespitlere göre Babaeski'nin Düyüncülü adlı köyüdür. bkz. Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), s. 485 ve n. 1; D. Kastritsis'e göre Lüleburgaz'da bulunan Dügüncübaşı adlı köydür. Diğer Osmanlı kaynakları için bkz. Neşri, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 226; *Rûhî Çelebi*, s. 426; *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk), s. 44.

⁶⁵ Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 401.

⁶⁶ Kr. 97/2: *Moursouman Çelebi öldü 6916 yılı*, <. > *İndiksiyonda*.

⁶⁷ Kr. 91/6: *Mousloumanēs 6919*. Schreiner, yanlışlıkla bir sonraki notun numarasını vererek Musa'nın ölümüyle karıştırmıştır.

⁶⁸ Kr. 71a/11: *Musa, [Süleyman] Çelebi'yi öldürdüğü zaman 6919 yılıydı*.

⁶⁹ Neşri, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 225-227; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 480-487.

⁷⁰ H. 813 (6 Mayıs 1410-24 Nisan 1411). *Âşık Paşazade* (Yavuz-Saraç), s. 415. *Âşıkpaşazâde*, (Âli), s. 81.

⁷¹ *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk), s. 43-44.

812-813 tarihleri verilmiştir⁷². Osmanlı kaynakları içinde Neşrî'nin kaydettiği bilgiler Kısa Kronikler'deki kronoloji ile kıyaslandığında daha ilginçtir. Neşrî'nin ifadesi Menzel nüshasında şöyledir: “*Merhûm Emîr Süleymân hicretün sekiz yüz beşinci yılında Osmân tahtına cülûs idüp, sekiz yıl ve on ay ve on yedi gün bundan evvel beyân olunan üzere beglik itdi.*” Unat-Köymen'in yayınında ise bu cümle *beglik idüp, hicretin sekiz yüz on dördünde vefât itdi* şeklinde devam etmektedir⁷³. Görüldüğü gibi Menzel nüshasında Hicrî 814 (25 Nisan 1411-12 Nisan 1412) yılı yazılmamıştır. Bu noktada, Neşrî'nin Süleyman Çelebi'nin Rumeli'ye geçişiyle ilgili daha önce anlattıklarını da dikkate almak gerekir. Neşrî'ye göre Süleyman Çelebi H. 805 (1 Ağustos 1402-20 Temmuz 1403) Rumeli'ye geçmiştir⁷⁴. *Tarihî Takvimler*'de cülûs yılı H. 805'tir⁷⁵. Süleyman Çelebi'nin 20 Ağustos 1402'de Rumeli'ye geçtiğini, 24 Eylül civarında Pera'da Bizanslılarla anlaşma arayışı içinde olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla Neşrî'nin 8 yıl 10 ay ve 17 gün hesabını, H. 805 yılından itibaren hesaplandığı anlaşılacakla birlikte, hangi ay ve günden itibaren olduğuna dair elimizde bir kanıt yoktur. Ayrıca Süleyman'ın hükümdarlık süresinin hesabını Neşrî'nin aslında Şükrullah'tan aldığı bilinmektedir. Şükrullah, Süleyman'ın H. 813 yılının 13'üncü gününde öldüğünü yazar. Aynı şekilde *Tarihî Takvimler*'de H. 805 tarihini verir⁷⁶. Şükrullah'ı yayımlayan Atsız'ın hesabına göre bu milâdî 18 Mayıs 1410'dur. Yine Atsız'ın hesabına göre hükümdarlık süresi milâdî 8 yıl, 7 ay 19 gündür⁷⁷. Ancak bu ayrıntılı hesabı yapan kişinin bir milâdî olması gerekir. Bu noktada, elimizdeki en ayrıntılı ve güvenilir kaynak olan kısa kronikteki 17 Şubat 1411 tarihi Osmanlı kaynaklarındaki kronolojilere bir sağlama yapmaya imkân vermektedir.

⁷² *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I*, düzenleyen Nihal Atsız, İstanbul 1961, s. 27, 71 ve 103; Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1954, s. 21 ve 55.

⁷³ Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 227; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 486-487.

⁷⁴ Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 166; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), s. 364-365.

⁷⁵ *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler* (Atsız), s. 103; Turan, *Tarihî Takvimler*, s. 21.

⁷⁶ *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler* (Atsız), s. 103.

⁷⁷ Neşrî'yi yayımlayan Necdet Öztürk'e göre Süleyman Çelebi'nin kaç yıl hükümdar olduğuna dair bilgi tarihçi Şükrullah'ın *Behcetü't Tevârih*'inden almıştır. Bkz. Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 399; Şükrullah bin Şehabeddin, *Behcetü't Tevârih: Osmanlı Tarihleri I*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 59 ve 71.

Âşıkpaşazâde⁷⁸ ve Oruç Beğ'in⁷⁹ tarihlerindeki anlatı Neşri'ye göre biraz farklıdır. Bu anlatılardan Neşri'nin, ileride Çelebi Mehmed tarafından öldürülmesini meşrulaştırmak amacıyla Musa Çelebi'yi kardeş katili olarak göstermek isteyen tek kaynak olduğu anlaşılmaktadır⁸⁰. Oruç'taki anlatının yaklaşık aynı-sını anlatan Doukas, Süleyman'ın Edirne'de işret âlemini sürdürdüğünü yazar. Ayrıca Doukas, kaynaklar içinde Musa'nın Süleyman'ı Sofya yakınlarında yendiğini ve Musa'nın Batı bölgesinin hükümdarı olacağı rivayetinin her tarafa yayıldığını yazan tek kaynaktır. Musa'nın yanına gidenlerin sadece birkaç ileri gelen bey değil bütün halk olduğunu eklemiştir⁸¹. Chalkokondyles'e göre Evrenos ve Hasan Ağa'nın Musa tarafına geçtiğini duyan Süleyman Çelebi, Anadolu'ya kaçarak oradaki durumu ele almayı ummuştur. Ancak kaçtığı yol üzerinde bulunan Türkler onu Musa'ya teslim etmişlerdir. Chalkokondyles, Süleyman'ı yakalayan Türklerin onu öldürdüklerini ve Musa Çelebi'nin onu teslim edenleri aileleriyle birlikte yaktığını yazar⁸².

Bütün kaynakların ortak noktalarından biri, Süleyman Çelebi'nin içkiye ve işret âlemlerine düşkün olmasından dolayı etrafındaki ileri gelen devlet adamlarının ve uç beylerinin ona kızarak Musa Çelebi'nin tarafına geçmesidir. Elbette Süleyman Çelebi'nin Rumeli'deki desteğini yitirmesinin tek sebebinin Süleyman Çelebi'nin kişiliğine dair kaynaklarda anlatılanlar olduğuna inanmak güçtür. Bu konu Musa ve Süleyman Çelebi'nin, Rumeli *Uc* toplumu üzerindeki etkileri, Rumeli'deki politikaları ve dönemin bölgesel güç dengeleri bağlamında incelenmelidir⁸³. Keza *Oruç*'a göre Musa Çelebi babası Yıldırım Bayezid zamanında akıncı başıydı⁸⁴. Kesin olan şey ise Süleyman Çelebi'nin ölümünün kesin kronolojisini Kısa Kronikler'den öğrendiğimizdir.

⁷⁸ *Âşık Paşazade* (Yavuz-Saraç), s. 415. *Âşıkpaşazâde*, (Âlf), s. 71.

⁷⁹ *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk), s. 44.

⁸⁰ Kastritsis, *a.g.e.*, s. 157

⁸¹ Doukas (Grecu), XIX, 4-6; Doukas (Magoulias), s. 106-107.

⁸² Chalkokondyles, *Historiarum*, I, 164-165.

⁸³ Bu konuda bkz. İnalçık, "Mehemmed I", 973-978; Kastritsis, *a.g.e.*, s. 149-158.

⁸⁴ *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk), s. 44.

d. Çamurlu Savaşı ve Musa Çelebi'nin Ölümü (5 Temmuz 1413) (n. 34)

Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'yi öldürerek Fetret Devrini sona erdirdiği Çamurlu Savaşı hakkında Osmanlı ve Bizans kaynaklarında kısmî bilgiler mevcuttur⁸⁵. Ancak, Sofya ve Filibe (Philippopolis) arasında, Sofya'nın kuzeyinde kalan bir tepede yaşanan bu savaş hakkında kaynaklardaki kısmî anlatılar savaşın kesin kronolojisini belirlemeye yetecek kadar bilgi vermezler⁸⁶. Mioni kroniği bunların içinde detay veren tek kroniktir. Bu kronik Mayıs 1413'te Çelebi Mehmed'in Sofya bölgesine geldiğini açıkça kaydeder. Kısa Kroniklerden 71a/12⁸⁷, 72a/18⁸⁸ ve 91/7⁸⁹ numaralı kronik notlarında olayın tarihi 6921 (1413) olarak doğru kaydedilmiştir. Ancak 97/3⁹⁰ numaralı kronik notunda geçen 6918 (1410) tarihi hatalıdır. Bu savaşın kesin tarihi ise 5 Temmuz 6921 (1413) olarak sadece Sırp Yıllıklarında yazılmıştır⁹¹. Osmanlı kaynaklarından Neşrî'nin kronolojik hesabı biraz karmaşıktır. Ancak elimizdeki 5 Temmuz 1413 tarihi ile karşılaştırmalı olarak kullanıldığında bazı sonuçlara ulaşılabilir. Mioni kroniğinin (n. 34) verdiği Mayıs ayı ile Sırp Yıllıkları'nda kaydedilen Temmuz ayı arasında Çelebi Mehmed'in bölgede olması muhtemeldir. Osmanlı kaynaklarına baktığımızda durum daha karışık görünüyor. Neşrî, Musa Çelebi'nin tam ölüm tarihini vermemiştir. Sadece onun 2 yıl 7 ay 20 gün hükümdarlıktan sonra H. 816 (3 Nisan 1413-23 Mart 1414) yılında vefat ettiğini yazmıştır⁹².

⁸⁵ Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401-1477, În anexă Pesudo-Phrantzes: Macarie Melissenos Cronica 1258-1481*, ed. V. Grecu, Bucuresti 1966, s. 4; Giorgio Sfranze, *Cronaca*, ed. R. Maisano, Accademia Nazianole Dei Lincei, Roma 1990, III, 6.

⁸⁶ Bu savaşın Osmanlı tarihi bakımından önemini vurgulayan tek çalışma için bkz. Necdet Öztürk, "Çelebi Mehmed'e Saltanat Yolunu Açan Olay: Çamurlu-Ova Savaşı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1 (2000), s. 51-66.

⁸⁷ Kr. 71a/12: *Sultan, Musa'yi öldürdüğü zaman 6921 yılıydı.*

⁸⁸ Kr. 72a/18: *692(1) yılında Despot Stefanos ve Sultan Kyritzēs hareket etti, Musa Sultan'a karşı yürüdü ve onu Çamurlu ovasında yendiler ve kafasını kesti.*

⁸⁹ Kr. 91/7: *Musa 6921*

⁹⁰ Kr. 97/3: *Musa öldü 6918 yılı, <.> indiksiyonda.*

⁹¹ İlk defa Schreiner'in tespit ettiği bu bilgi elimizdeki Sırp Yıllıkları'yla karşılaştırılmıştır. Bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 401; Sırp Yıllıkları için bkz. Stojanovič, Lubomir "Stari srpski rodoslovi i letopisi", *Zbornik za istoriju, jezik i knjizevnost srpskog naroda. 1. Od. Knj.*, 16, Belgrad 1927, s. 224 (Nr. 622).

⁹² Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 166; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 516-517; *Tarihî Takvimler*'den biri h. 815 ikisi 816 tarihini vermiştir. Bkz. *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler* (Atsız), s. 27, 85 ve 103; Turan, *Tarihî Takvimler*, s. 21.

Aynı kaynak, Musa'nın ölümünden sonra Çelebi Mehmed'in cülûsu için *hicretin sekiz (yüz) on altı yılı dört ayı ve iki gün geçicek* şeklinde yazarak ayrıntılı kronoloji kaydetmiştir⁹³. Neşri'nin hesabına göre 2 *Rebiülahir 816*'da Çelebi Mehmed tahta çıkmıştır. Bu tarihi Milâdî takvime çevirdiğimizde 2 Temmuz 1413 tarihini elde ederiz⁹⁴. Yani, bu tarihle Sırp Yıllıkları arasında bir uyumsuzluk görünür. Ancak bu farkın makul bir süre olduğunu kabul edersek Sırp Yıllıklarındaki kaydı desteklediğini söyleyebiliriz. Neşri'nin, Musa Çelebi'nin tahtta geçirdiği süreyi hangi tarihten itibaren hesapladığını bilmediğimiz için Musa Çelebi'nin ölüm tarihine dair kaynak olarak elimizde Sırp Yıllıkları ve Mioni kroniği kalmaktadır. Elbette, yukarıdaki gibi bir sağlama da yapılabilir. Ancak bu sağlama bize sadece Neşri'deki hesaba göre Musa Çelebi'nin cülûs tarihine dair bir fikir verebilir.

Bizans kaynakları içinde savaşın yapıldığı yer olan Çamurlu Ovası'nın adı sadece 72a/18 numaralı kronik notunda kaydedilmiştir. Türkçe olan Çamurlu adının⁹⁵ kronikte Yunanca Τζαμουρλί (Camurli) olarak aynen karşımıza çıkması ilginçtir. Bu yerin adı Âşıkpaşazâde'de asıl yer adıyla *Semekov* (Samokov) olarak yazılmıştır⁹⁶. Neşri'de ise *Çamurlu* olarak geçmektedir. Aynı kısa kronik, Çelebi Mehmed'in Despot Setefan Lazareviç ile birlikte hareket ettiğini de doğrulamaktadır. Savaşta Musa'nın kaçtığını ve yakalanarak öldürüldüğünü bütün kaynaklar söylemektedir. 72a/18 numaralı kronikte Musa Çelebi'nin kafasının kesildiği yazılmıştır. Bu bilginin doğruluğu şüphelidir. Musa'nın nasıl yakalandığı ve kim tarafından öldürüldüğü meselesi Osmanlı ve Bizans kaynaklarında farklı anlatılmaktadır. Doukas'a göre, Musa Çelebi, Mehmed Çelebi'nin komutanlarından birinin kölesi tarafından kolu kesildikten sonra kan kaybından ölmüş, Mehmed geldiğinde onu ölü bulmuştur. Mehmed kardeşinin cesedini gördüğünde ağlayıp onu babasının yanına Bursa'ya gönder-

⁹³ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 516-517. Neşri metninin farklı elyazma nüshalarında bu hesaplama farklılık gösterir. Bize en mantıklı görünen Unat-Köymen'in yayınındaki hesaplamayı kullandık. Öztürk'ün yayımladığı Neşri metninde *on biş yıl ve altı ay ve iki gün geçicek* şeklindeki kayıt 9 Eylül 1412 tarihine rastlamaktadır. Bu tarihin hatalı olduğu açıktır. Öztürk, bazı nüshalardaki farklı kayıtları da dipnotlarında göstermiştir. Onun tespitlerine göre incelediği diğer nüshalarda da verilen tarih "*on altı yılı ve dört ayı*" olarak kaydedilmiştir.

⁹⁴ Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, 344; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), s. 516-517.

⁹⁵ Öztürk, "Çamurlu-Ova Savaşı", s. 65.

⁹⁶ *Âşık Paşazade* (Yavuz-Saraç), s. 419. *Âşıkpaşazâde*, (Âlî), s. 84.

miştir⁹⁷. Neşrî'ye göre Musa Çelebi, Mehmed'in ordusundan kaçarken atı bir çeltik tarlasında balçığa saplanmıştı. Musa'ya yetişen Mehmed'in beylerinden Bayezid Paşa, Mihaloğlu ve Barak Bey onu yakalamış, yine Mehmed'in beylerinden Baltaoğlu yetişerek, Süleyman'ı öldürenin Musa olduğu düşünceyle kendini tutamayıp Musa'yı hemen orada boğdurmuştur. Cesedi getirildiğinde Mehmed üzülp ağlamıştır⁹⁸. Âşıkpaşazâde'ye göre Musa kendi kölesi Derzi Saruca Paşa tarafından yakalandıktan sonra Mehmed'e teslim edilmiştir. Akşam çadırında Mehmed tarafından boğdurulan Musa'nın cesedi Bursa'ya gönderilmiştir⁹⁹. Sırp kaynağı Filozof Konstantin'e göre Musa, Georg Brankoviç ve Stefan Lazareviç'in birliğine yenildikten sonra kuşatıldığını anlayarak kaçmıştır. Onu İskir Nehri'nde yakalayarak bel kemiğini kırıp boğmuşlardır¹⁰⁰.

e. I. Mehmed (Çelebi)'in Ölümü (21 Mayıs 1421) (n. 37)

Çelebi Mehmed'in ölüm tarihine dair Mioni kroniği (n. 37) dışında 91/9¹⁰¹ ve 60a/9¹⁰² numaralı kronik notlarında ölüm yılı 6929 (1421) olarak doğru kaydedilmiştir. Buna en yakın tarih 71a/14¹⁰³ numaralı kronik notunda 6920 (1422) olarak kaydedilmiştir. 72a/22¹⁰⁴ numaralı notta tarih belirtilmemiş olsa da bir önceki notun verdiği 6934 (1426) tarihine atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. 97/5¹⁰⁵ numaralı kronik notu ise 6932 (1424) yılını göstermektedir. Bizans kaynakları arasında ölüm tarihi en kesin ve doğru şekilde *Münferit Kronolojik Notlar*'da¹⁰⁶ 21 Mayıs 1421 olarak net bir tarihle ve ölüm sebebi de doğru bir şekilde yazılmıştır. Mioni kroniğinin bu bilgiyi desteklediği açıktır.

⁹⁷ Doukas (Grecu), XIX, 13; Doukas (Magoulias), s. 110.

⁹⁸ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 516-517; Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 240.

⁹⁹ *Âşık Paşazade* (Yavuz-Saraç), s. 418. *Âşıkpaşazâde*, (Âli), s. 84.

¹⁰⁰ Filozof Konstantin, (Mevsim), s. 84; Konstantin the Philosopher, *Stefan Lazarevic*, s. 54.

¹⁰¹ Kr. 91/9: 6929 Sultan.

¹⁰² Kr. 60a/9: *O zaman 6929 yılında Sultan öldü.*

¹⁰³ Kr. 71a/14: *Sultan ve Balşa öldüğü zaman 6930 yılıydı.*

¹⁰⁴ Kr. 72a/22: *Ve aynı yılda Sultan Kyritzēs öldü ve onun oğlu Sultan Murad hükümdar oldu.*

¹⁰⁵ Kr. 97/5: *Kyritzēs öldü 6932'de, 2. İndeksiyonda.*

¹⁰⁶ *Chron.Not. 67: 21 Mayıs'ta, 14. İndeksiyonda, 6929 yılında, Büyük Demetrios'un mucizesiyle tanrısız ve imansız Sultan Kyritzēs dizanteri ve epilepsi hastalığından öldü, ki o Agarenlerin [Türkler] hükümdarı, Thessalonike ve Roma'nın her şeyine çok büyük baskı ve eziyet ediyordu. Bkz. Schreiner, Kleinchroniken, II, 617.*

Bizans kaynaklarından Doukas, Sphrantzes ve Chalkokondyles'te Mehmed'in ölümüyle ilgili kayıtlar vardır. Bunların içinde sadece Sphrantzes kronoloji vermektedir. Sphrantzes, aynı yılın (6928/1420)¹⁰⁷ bahar aylarında Leondarios Demetrios'u iyi karşılayan Mehmed'in ona *uzun zamandır sağlığım iyi değil, ama iyileştiğimde yiyip, içip sohbet etmek istiyorum* dediğini, ancak üç gün sonra öldüğünü kaydetmiştir. Sphrantzes, ölüm nedenine ve sonrasında yaşananlara dair ayrıntıya girmemiştir¹⁰⁸. Doukas ise Mehmed'in ölümünü ve o sırada yaşanan gelişmeleri ayrıntılarıyla anlatmakla beraber herhangi bir kronoloji vermemiştir¹⁰⁹. Aynı şekilde Chalkokondyles'te de kronoloji söz konusu değildir¹¹⁰.

I. Mehmed'in ölüm tarihiyle ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşler söz konusudur. İ. H. Uzunçarşılı, Mayıs 1421'de öldüğünü tespit etmiştir¹¹¹. H. İnalçık'a göre I. Mehmed 25 Receb 825/25 Haziran 1421'de Edirne'de öldüğünde oğlu I. Murad da tahta çıkmıştır¹¹². İ. H. Uzunçarşılı, tespitlerini Neşrî, Hoca Saadeddin ve Şükrullah'ın eserlerine dayandırır. Bu kaynaklardan Şükrullah Mehmed'in Cemaziyelevvel (Mayıs) ayının yirmi üçüncü günü hasta olduğunu ve oğlu Murad Çelebi'yi veliahd edip öldüğünü yazar. Ayrıca

¹⁰⁷ Sphrantzes, anlattığı olayların yılını en başında, örneğin "28'inci yılda" diye ifade ettikten sonra tekrar kronoloji vermeksizin genellikle devamındaki olayları "aynı yılda" ifadesiyle anlatmıştır. Bu olayda da "28'inci yılda" diye başladığı tarih esasında 6928 (Eylül 1419-Ağustos 1420) yılıdır. Bazı edisyonlarda Hilkat yılı 5509 yerine 5508 yılından itibaren hesaplanmasından dolayı bu yıl hatalı olarak 1421 yılı olarak hesaplanmıştır. Biz hesabımızı Grumel'in tablosuna göre yaptık. Ayrıca *Chron. Not.* 67 kaydında verilen 14. İndeksiyon tam olarak 6929 yılına rastlamaktadır. Dolayısıyla 1421 yılı bahar ayları ancak 6929 yılı içinde mümkün görünüyor. Krş. Grumel, *a.g.e.*, s. 262; Bkz. Sphrantzes (Grecu), s. 8; Sphrantzes (Maisano), VII, 1, s. 14.

¹⁰⁸ Sphrantzes (Maisano), VII, 4, s. 14; Sphrantzes (Grecu), s. 8.

¹⁰⁹ Doukas (Grecu), XXII-XXIII, s. 165-171; Doukas (Magoulias), s. 122-136.

¹¹⁰ Chalkokondyles, *Historiarum*, II, 1; Chalkokondyles (Mollaoglu), s. 56.

¹¹¹ Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, 373 ve n. 4. Yazar bu eserinden daha önce yazdığı *İslâm Ansiklopedisi*'nde Şükrullah'ın en güvenilir kaynak olduğunu belirtmiş ve onun kaydettiği H. 824 Cemaziyelevvel (Mayıs) sonları şeklindeki tarihi kendisi Haziran 1421 olarak tespit etmiştir. Bu tespitini sonradan 824 Cemaziyelevvel/1421 Mayıs olarak değiştirdiği anlaşılmaktadır. Krş. Uzunçarşılı, "Mehmed I", s. 504.

¹¹² İnalçık, "Mehmed I", s. 977; Krş. "Murad II", s. 978; İnalçık, "The Ottoman Turks and the Crusades", s. 254; İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s. 90; İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s. 129. Osmanlı tarihçilerinden C. Imber, I. Mehmed'in 1421 yazında öldüğünü belirtmekle birlikte kaynak göstermemiştir. Bkz. Colin Imber, *The Ottoman Empire 1300-1481*, İstanbul, Isis Press, 1990, s. 90.

Mehmed'in yedi sene onbir ay ve birkaç gün hükümdarlık yaptığını kaydeder¹¹³. *Tarihî Takvimler* Mehmed'in 8 Receb 824 Çarşamba/9 Temmuz 1421'de öldüğünden bahseder¹¹⁴. Neşrî'deki kayıt ise şöyledir: "...*Sultan Mehmed bin Bayezid Han, hicretin sekiz yüz yirmi dört yıl beş ayı olıcak, Edirne'de hasta olup, büyük oğlu Murad Çelebi'yi veli'ahd edinmişti*" Bu ifadeden H. 824 (1421) yılı, beşinci ayda (Cemaziyelevvel=Mayıs), onun ölüm döşeginde olduğu ancak henüz ölmediği anlaşılmaktadır. Neşrî, anlatısının devamında ne kadar süre sonra öldüğünü belirtmeden şu ifadeyi kullanır: *zinhar benim vefatımı Murad gelmeden kimseye duyurmamağa tedarik edin' deyip, vezirlerine vasiyet edip, Allah emrine ulaştı*. Bu cümleden anlaşıldığı kadarıyla Mehmed'in hastalanmasından sonra ölümüne kadar çok uzun bir süre geçmemiştir. Fakat Neşrî'nin Unat-Köymen yayınında kaydettiği H. 824 yılı, dipnotta yayıncılar tarafından Haziran 1421 olarak belirtilmiştir¹¹⁵. Anladığımız kadarıyla yayıncılar Neşrî'nin *sekizyüz yirmi dört yıl beş ayı olıcak* ifadesinden beşinci ayın dolduğu, dolayısıyla Haziran ayına geçildiği anlamını çıkarmışlardır. Diğer taraftan, Neşrî'nin Menzel nüshasında ilgili yer şu şekildedir: "*Sultan Mehmed bin Bâyezîd han hicretün sekiz yüz yigirmi dört yıl ve biş ay geçicek Edirne'de hasta olup, büyük oğlu Murad Çelebi'yi veli'ahd idindi*." Görüldüğü gibi iki nüsha arasındaki fark "olıcak" yerine "geçicek" kelimesinden ibarettir. Ancak, Menzel nüshasının yayıncısı N. Öztürk'ün dipnotlarda gösterdiği nüsha farklılıklarında, Manisa nüshasının bu konuda oldukça farklı ifadeler içerdiği görülmektedir. Bu nüshada "geçicek" ve "olıcak" kelimeleri yerine "beşinci ayda" ifadesi karışıklığı açıklığa kavuşturmuştur¹¹⁶. Dolayısıyla en azından hastalığının Mayıs ayı içinde olduğunu kesin olarak ifade edebiliriz. Manisa nüshasının, Mehmed'in ölümünü diğerlerinden daha farklı cümlelerle ifade etmesi ilginçtir: "...*bir nice gündün sonra dahı bâkî dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet itdi, inna'llâhe ve innâ ileyhi râci'un*"¹¹⁷. Âşıkpaşazâde'nin kaydında, Neşrî ile çok benzer olmasına rağmen

¹¹³ Hicrî hükümdarlık süresi N. Atsız'ın hesabına göre miladî 7 yıl 8 ay 20 gündür. Atsız'ın eserin sonuna eklediği Şükrullah'ın kronolojisinde I. Mehmed'in ölümü 26 Mayıs 1421 şeklinde hesaplanmıştır. Bkz. Şükrullah, *Behcetü't Tevârih*, s. 61-62 ve 71.

¹¹⁴ *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler* (Atsız), s. 103.

¹¹⁵ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 550-551, n. 2.

¹¹⁶ Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 254, n. 3224.

¹¹⁷ Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 255, n. 3226.

kronolojide nüsha farklılıklarından kaynaklanan çelişki söz konusudur. Âşıkpaşazâde'nin *Âli Bey* yayınında H. 820/1417¹¹⁸ tarihi kaydedilmişken, son yıllarda eserin farklı yazma nüshalarından yapılan bir yayınında H. 824 (1421) tarihi söz konusudur¹¹⁹. Ancak bu son yayında eserin tıpkıbasımı yapılmadan, sadece transkripsiyon ve sadeleştirilmiş hali basıldığından, gerçekten nüsha farklılığından mı kaynaklandığına emin değiliz. *Anonim Osmanlı Kroniği* ise ayrıntıya girmeden sadece Mehmed'in Edirne'de 824 (1421) yılında vefat ettiğini kaydetmiştir¹²⁰. Aynı şekilde *Oruç Beğ Tarihi* de H. 824 (1421) yılını belirtmiştir¹²¹.

Sonuç olarak, Osmanlı kaynaklarından özellikle Şükrullah ve Neşrî 21 Mayıs 1421 tarihini veren *Münferit Kronolojik Not* ve Mayıs 1421 tarihini kaydeden Mioni kaydıyla en uyumlu Osmanlı kaynaklarıdır. Bu tarihi kabul etmemek için geçerli bir sebep görünmemektedir. Bununla birlikte Âşıkpaşazade, I. Mehmed'in ölümünün daha önce vezirleri Hacı İvaz Paşa ve Bayezid Paşa'ya vasiyet ettiği gibi oğlu II. Murad tahtı alana kadar gizlendiğini anlatmaktadır. Hatta sultanın öldüğünden şüphelenen ve onu görmek isteyen askerlere de öldüğü halde hileyle uzaktan göstererek onları ikna ettiklerini anlatmıştır¹²². Bu nedenle Osmanlı kaynaklarında ölüm tarihinin Haziran ayında olduğuna dair kayıtların sebebi ölüm tarihiyle II. Murad'ın tahta çıktığı tarih arasında 41 günlük gizleme süresinin bulunması olmalıdır.

f. Düzmece Mustafa'nın Ölümü (Kış 1422) (n. 38)

Bayezid'in oğlu Düzmece Mustafa Midilli'de II. Murad 1421'de tahta çıkana kadar Bizans'ın gözetiminde kalmıştır. II. Murad tahta çıktığında Mustafa, Bizans'ın ve Balkanlardaki diğer güçlerin desteğiyle yeniden taht iddiasıyla Murad'a karşı mücadeleye başlamıştır. II. Murad, Bayezid Paşa kumandasındaki bir orduyu Mustafa'nın üzerine yollamış ve Gelibolu yakınındaki Sazlıdere mevkiinde gerçekleşen savaşta Mustafa galip gelerek Bayezid Paşa'yı esir alıp öldürtmüştür. Bu olaydan sonra Mustafa'nın Gelibolu

¹¹⁸ *Âşıkpaşazâde*, (Âli), s. 94.

¹¹⁹ *Âşık Paşazade*, (Yavuz-Saraç), s. 429.

¹²⁰ *Anonim Osmanlı Kroniği*, (Öztürk), s. 65.

¹²¹ *Oruç Beğ Tarihi*, (Öztürk), s. 53.

¹²² *Âşıkpaşazâde*, (Âli), s. 94-95; *Âşık Paşazade* (Yavuz-Saraç), s. 430-431.

tarafından Anadolu yakasındaki Lapseki'ye geçerek Bursa'ya doğru ilerlediğini, hazırlık yapan II. Murad'ın ordusuyla Ulubad yakınlarında karşılaştıklarını kaynaklar anlatmaktadır¹²³. Ancak, Mustafa'nın 12.000 sipahi, 5.000 piyade ile birlikte 20 Ocak 1422'de Anadolu yakasına geçtiğini İstanbul'dan bir Venedik *baliosu* kaydetmiştir¹²⁴. Burada özellikle Hacı İvaz Paşa'nın aldığı tedbirlerle bozguna uğrayan Mustafa, kaçarak Gelibolu'ya geçmeyi başarmıştır. Mustafa'yı takip eden Murad, Ceneviz *Podestası* Gioavanni Adorno'nun yardımıyla Gelibolu'ya geçerek Mustafa'yı takip etmeye başlamıştır¹²⁵. Cenevizlilerin yardımı, Selanik'ten anonim bir kronik notunda¹²⁶ ve Mioni kroniğinde (n. 38) belirtilmiştir. Bunlardan ilkinde İmparator II. Manuel'in rızası olmadığı halde Cenevizlilerin yardım ettiğinin vurgulanması da ilginçtir. Cenevizlilerin yardımını Doukas ve Sphrantzes de doğrulamaktadır¹²⁷. Ayrıca II. Murad'ın, Bizans İmparatoru'nun rızası olmadan Gelibolu tarafına geçtiği sadece bu kaynakta kaydedilmiştir¹²⁸. Aynı notta Murad'ın Gelibolu'ya Ocak ayında geçtiği yazılmıştır. Venedik raporunun 20 Ocak'ta Mustafa'nın Anadolu tarafına geçtiğini bildiren kaydıyla uyuşan bu bilgi, savaşın 20 Ocak'tan sonra gerçekleştiği sonucuna ulaşmamızı sağlar. Bazı araştırmalarda Murad'ın Gelibolu'ya 15 Ocak'ta geçtiği belirtilmiştir. Ancak kaynaklara dayanmayan bu bilginin Venedik raporu ile çeliştiği de görülmektedir¹²⁹. Schreiner'a göre savaş ve Murad'ın Gelibolu'ya geçişi 21-30 Ocak tarihleri arasında gerçekleşmiş olmalıdır¹³⁰. Ancak Mioni kroniği olayın Şubat ayında olduğunu kaydeden tek kaynaktır. Eğer Mustafa 20 Ocak'ta Anadolu yakasına geçtiyse geri kaçması ve

¹²³ Murad'ın bu girişimleri için bkz. İnalçık, "Murad II", s. 600.

¹²⁴ İnalçık, "Murad II", s. 600; Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 413.

¹²⁵ İnalçık, "Murad II", s. 600; Colin J. Heywood, "Mustafa", *EF², c. ?s.* 710-713.

¹²⁶ *Chron. Not. 68: Ocak ayında, 15. İndiksiyonda, 6930 yılında, Murad, Doğu'dan Batı'ya Kallioupolis yoluyla Cenevizlilerin işbirliği ve yardımıyla İmparator Efendi Manuel Palaiologos'un rızası olmadan geçti, sultanın oğlu, onun amcası, Bayezid'in oğlu Mustafa ile birlikte; ve o [Mustafa] bir tertiple ordulara hükmediyordu, fakat Murad tarafından Edirne'de boğuldu.* Bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 617; Krş. Kr. 53/12: 6930 yılında Mustafa hayatını kaybetti.

¹²⁷ Doukas (Grecu), s. 221-229; Doukas (Magoulias), s. 157-160.

¹²⁸ Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 413.

¹²⁹ Krş. Heywood, "Mustafa", s. 711; Imber, *The Ottoman Empire*, s. 93. Her iki eserde de 15 Ocak tarihi verilmiştir. Heywood herhangi bir kaynak göstermemiştir. Imber'in ise yukarıda bizim de kullandığımız kaynağa referans yaptığı anlaşılıyor. Ancak ilgili kaynak sadece Ocak ayı 15. İndiksiyon tarihini vermiştir.

¹³⁰ Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 413.

Murad'ın Gelibolu'ya geçiş süreci de hesaba katıldığında Şubat ayı daha mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla bu olayın Schreiner'ın tahmin ettiği gibi 21-30 Ocak tarihleri arasında değil Şubat ayında gerçekleşmiş olması daha yüksek bir ihtimaldir.

Gelibolu'ya geçen Murad, Mustafa Eflak bölgesine doğru kaçarken onu Tunca Nehri yakınlarındaki Kızılağaç Yenicesi'nde¹³¹ yakalayarak 1422 Kış'ında Edirne'de idam ettirmiştir¹³². Mustafa ile ilgili bazı rivayetlere göre ise Edirne'den Eflak'a kaçmayı başarmış ve oradan da Kefe'ye geçerek kurtulmuştur¹³³. Osmanlı kaynakları Mustafa Çelebi'nin birinci ve ikinci saltanat iddiasını birbirine karıştırmasına rağmen ayrıntılı bilgi verir. Âşıkpaşazâde, bu olayın tarihini H. 825 (26 Aralık 1421-14 Aralık 1422) olarak kaydetmiştir¹³⁴. Neşrî ise, aynı şekilde H. 825 tarihini Mustafa'nın ölümü olarak değil Mustafa olayının yaşandığı sene olarak vermektedir¹³⁵. *Anonim Osmanlı Kroniği* de H. 825 tarihini Mustafa'nın öldürülmesinden hemen sonra, Murad'ın yeniden tahta oturduğunu anlattığı bölümün başlangıcında kaydetmiştir¹³⁶. Aynı şey Oruç Beğ Tarihi'nde de söz konusudur¹³⁷. Enverî ise olayı I. Mehmed'in ölümünden (H. 824) hemen sonra anlatır ve bu tarihlendirme dönemin diğer Osmanlı kronikleriyle uyumludur¹³⁸.

Bizans kaynaklarından Doukas ve Chalkokondyles, Düzmece Mustafa olayını ve II. Murad'la mücadelelerini ayrıntılarıyla anlatmıştır¹³⁹. İ. H. Uzunçarşılı'nın eseriyle birlikte pek çok tetkik eserde büyük oranda Doukas'ın anlatısı kabul edilmiştir. Doukas, anlatımında genellikle kronoloji vermemesine rağmen, Mustafa'nın öldürülmesi olayından sonra anlattıkları, bazı sonuçlara ulaşmaya yardımcı olmaktadır. Doukas, Murad'ın Mustafa'nın idamından sonra

¹³¹ Bkz. Imber, *The Ottoman Empire*, s. 93'te bu yer adını Elkhovo olarak veriyor.

¹³² İnalçık, "Murad II", s. 600.

¹³³ 1425'te Venedik'in desteğiyle Selanik'te ortaya çıkan diğer bir Düzme Mustafa'nın aynı kişi olduğuna dair rivayetler asıl kaynağı *Tarihî Takvimler*'de Kefe'den Selanik'e gelen Mustafa'dan bahsediyor olmasıdır. Bkz. Heywood, "Mustafa", s. 711; Krş. İnalçık, "Murad II", s. 600; Turan, *Tarihî Takvimler*, s. 61.

¹³⁴ *Âşıkpaşazâde*, (Âli), s.99-100.

¹³⁵ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* (Unat-Köymen), II, 560-565.

¹³⁶ *Anonim Osmanlı Kroniği*, (Öztürk), s. 66-70.

¹³⁷ *Oruç Beğ Tarihi*, (Öztürk), s. 53-55.

¹³⁸ *Düstûrnâme-i Enverî*, (Öztürk), s. 43.

¹³⁹ Doukas (Grecu), XXVII, 1-7; Doukas (Magoulias), s. 157-160.

tahta (tekrar) oturduğunda, Kış mevsiminin zaten başlamış olduğunu ve gelen Bahar mevsimiyle beraber Murad'ın her tarafa Konstantinopolis kuşatması için asker toplamak üzere haber saldığını kaydetmiştir¹⁴⁰. Dolayısıyla Doukas'ın kronolojisine göre bahar aylarından önce Mustafa meselesi halledilmiştir. Sphrantzes ise bu olaydan çok kısa bahsetmesine rağmen şu ifadeyle kronolojiyi kaydetmiştir. “*Aynı yılın yazında (6929=1421) Murad da Ceneviz gemileri ile geçti [Rumeli'ye] ve amcasını takip ederek onu yakaladı ve otuzuncu yılın başlarında [6930 ç.n.] onu öldürdü.*”¹⁴¹ Görüldüğü gibi Sphrantzes, 6930 (Eylül 1421-Ağustos 1422) yılında Mustafa'nın idam edildiğini belirtmektedir. Bu kayıt, Doukas'ın “bahar aylarından önce” olduğuna dair ifadesiyle birlikte düşünüldüğünde, idamın Eylül 1421 ile 1422 kışı civarında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Chalkokondyles, Düzmece Mustafa olayını en ayrıntılı anlatan kaynaklardan biri olmasına rağmen herhangi bir kronoloji kaydetmemiştir¹⁴². Sonuç olarak kaynaklar arasında en ayrıntılı ve doğru kronolojiyi Mioni kroniği ve Münferit Kronolojik Not kaydetmiştir.

g. II. Murad'ın İstanbul Kuşatması (10 Haziran-6 Eylül 1422) (n. 39)

Düzmece Mustafa sorununu çözen Sultan II. Murad, bir süre Edirne'de kalarak Konstantinopolis kuşatmasının hazırlıklarıyla uğraşmış, 1422 ilkbaharında kuşatmanın başlamasını emretmiştir. Mioni kroniği, olayın kısa bir özetini doğru bir kronolojiyle kaydetmiştir. Bu kuşatmanın detaylarını ise olayın görgü tanığı olan Ioannes Kananos *Diegesis* adlı eserinde anlatmıştır¹⁴³. Dönemin diğer Bizans kaynakları arasında en ayrıntılı olan Chalkokondyles ise Kananos'-

¹⁴⁰ Doukas (Grecu), XXVIII, 1; Doukas (Magoulias), s. 160.

¹⁴¹ Sphrantzes (Grecu), s. 12; Sphrantzes (Maisano), IX-4, s. 20. Sphrantzes'in Murad'ın 1421 yazında Mustafa'yı takip etmek üzere Rumeli'ye geçtiği haberi kronolojik olarak hatalıdır. Bkz. Barker, *a.g.e.*, s. 359, n. 106.

¹⁴² Chalkokondyles, *Historiarum*, II, 1-7'de Mustafa olayını ayrıntılı anlatır. Chalkokondyles'in bu konu hakkında aktardığı bilginin, dönemin Osmanlı ve Bizans kaynaklarıyla karşılaştırması için bkz. Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, “Chalkokondyles'in Anlatımına Göre Sultan II. Murad'ın Tahta Çıkışı”, *Tarih Araştırmaları*, XXIX/47 (2010), 217-226.

¹⁴³ Eserin Türkçe çevirisi için bkz. Ioannes Kananos, “II. Murad'ın İstanbul Muhasarası Hakkında Bir Eser”, çev. Zafer Taşlıkhoğlu, *Tarih Dergisi*, VIII/11-12 (1955), 209-226; Ioannes Kananos, *Peri tu en Konstantinopolei Gekonotos Polemou*, ed. Immanuel Bekker, Bonnæ 1838, s. 457-479.

un anlatımıyla uyumludur¹⁴⁴. Kısa Kroniklerdeki bilgiler ise bu kaynakları doğrular ve kronolojiyi tamamlar. Kananos, bu olayın kronolojisini kaydettiği kısmı şöyle anlatır: “*Palaiologos’un oğlu Manuel ve bunun oğlu İoannes’in saltanatının otuz ikinci senesi idi. Tarih, 6930 (1422) Hilkat yılı İndiktion’unun onbeşinci senesi, Haziran ayının onuncu gününün [Salı] ikinci saati. Birdenbire, müthiş bir hücumla, 10.000 kişilik Müslüman ordusu aleyhimize harekete geçerek, arazimizi istilâya uğratmıştı.*”¹⁴⁵ Bu kayda göre, Kananos’un, kuşatmanın öncüleri olarak gelen Mihaloğlu¹⁴⁶ komutasındaki ordunun geldiği tarih olan 10 Haziran 1422 Salı günü, 13/1, 13/2, 13/3¹⁴⁷ numaralı kronik notlarıyla uyumludur. Mioni kroniği de Mihaloğlu’nu zikreder. Fakat Kr. 13, bu olayın Salı yerine Çarşamba günü öğleden sonra gerçekleştiğini kaydetmiştir¹⁴⁸. Burada, Kr. 13’teki 10 Haziran tarihinin Çarşamba gününe rastladığını belirtmek gerekir. Sphrantzes ise bu olayın 8 Haziran’da gerçekleştiğini kaydetmiştir¹⁴⁹. Yine Kananos’a göre, 10 Haziran’daki bu saldırının ardından 20 Haziran’da ordunun ikinci kısmı gelmiş ve ardından II. Murad gelerek bizzat birlikleriyle kuşatmaya katılmıştır¹⁵⁰. Kananos’un buradaki ifadesinden Murad’ın aynı gün gelip gelmediği kesin olarak anlaşılmamasına rağmen Kr. 13’teki 20 Haziran Cumartesi günü akşam saat altı civarında gelerek orduya katıldığı

¹⁴⁴ Doukas (Grecu) XXVIII, 1-6; Doukas (Magoulias), s. 160-164; Sphrantzes (Grecu), s. 14; Sphrantzes (Maisano), X, 1-2, s. 22; Chalkokondyles, *Historiarum*, II, 7; Chalkokondyles (Mollaoğlu), s. 61, 64-65.

¹⁴⁵ Kananos, (çev. Taşlıkloğlu), s. 212. Z. Taşlıkloğlu’nun Türkçe çeviriye esas aldığı asıl metinde varolan “Salı günü” eksik çevrilmiştir. Krş. Kananos (Bekker), s. 458.

¹⁴⁶ Bizans kaynaklarında kaydedilen bu Mihaloğlu’nu Uzunçarşılı Mihaloğlu Mehmed Bey olarak yazmıştır. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, 389. Kananos, Mihaloğlu’nun ismini 10 Haziran’da gelen ordunun başında Μιχαλπεις (Michalpais) adında birinin olduğunu ifade ederken kaydetmiştir. Mihaloğlu’nun adı değişik imlâlarla Mioni kroniğinde Μιχαλόγλις (Michaloglis), Sphrantzes’de Μιχαλπει (Michalpei) ve Kr. 13’te Μιχαλπεις (Michalpeis) olarak kaydedilmiştir. Mihaloğlu’nun Bizans kaynaklarında geçen ismi için bkz. Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, Berlin: Akademie Verlag 1958, s. 191.

¹⁴⁷ Kr. 13/1: *6930 yılı, 15. indiksiyonda, 10 Haziran, Çarşamba günü Çarşamba öğleden sonra, Mihaloğlu Konstantinopolis’i tamamen yağmaladı.* Kr. 13/2: *Ve aynı ayın 20’sinde, Cumartesi günü, Emir Murad bey de geldi, öğleden sonra saat altıda.* Kr. 13/3: *Ağustos’un 24’ünde, aynı İndiksiyonda Konstantinopolis’te savaştı, Pazartesi günü, saat <.> öğlenin başından bütün Pazartesi öğleden sonra yani saat ikiye kadar.*

¹⁴⁸ Kesin tarih Kr. 13’te 10 Haziran 1422, bir Çarşamba günüdür bir Salı değildir. Sphrantzes bunu 8 Haziran olarak kaydetmiştir.

¹⁴⁹ Sphrantzes (Maisano), X, 1, s. 22; Sphrantzes (Grecu), s. 14.

¹⁵⁰ Kananos (çev. Taşlıkloğlu), s. 212; Kananos (Bekker), s. 460.

haberine güvenmemek için hiçbir sebep yoktur¹⁵¹. Sphrantzes'e göre II. Murad 15 Haziran'da gelmiştir. Ancak dönemin takvimlerinden 20 Haziran'ın Cumartesi gününe rastladığı görülmektedir.

II. Murad'ın kuşatma alanına gelmesinden sonra surlara yapılan son kuvvetli saldırının 24 Ağustos'ta başladığını Kananos ayrıntılarıyla anlatmıştır. Kananos'a göre son saldırı 6930 (1422) yılı, 24 Ağustos Pazartesi günü, akşam saat 7'de gerçekleşmiş, Türklere 1000 ölü, hayli yaralı zayıyatı verdirilmiştir¹⁵². Bizanslıların zayıyatı ise 30 ölü ve 100'den az yaralı olmuştur. Bu bilgi Kronik 13'te saat farkıyla teyid edilmektedir. Ancak Kr. 13'te verilen iki ayrı saat bilgisinden birinin elyazmasından okunamadığı görülmektedir. Buna rağmen kronikteki "bütün öğleden sonra" ifadesinden Kananos'un verdiği saatin doğru olduğu anlaşılmaktadır. 9/49¹⁵³ numaralı kronikte ise 6931 olarak bir yıl fazladan yazılmıştır. Ancak bu kroniğin verdiği 15. İndiksiyon ve 24 Ağustos Pazartesi günü doğrudur. Kronikte verilen 15. İndiksiyon 1422 yılına rastlamaktadır. Dolayısıyla 6931 yerine 6930/1422 olmalıdır. Ayrıca bu kronikte, binlerce Türk'ün öldürüldüğü haberi de Kananos ile uyumlu görülmektedir. Aynı olay için Sphrantzes hatalı olarak 22 Ağustos tarihini vermiştir.

Türklerin 24 Ağustos'taki saldırısından sonra şehir surlarını aşamadıklarını ve püskürtüldüklerini Bizans kaynakları ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ancak kronoloji konusunda ciddi farklar söz konusudur. Kananos'un anlatısından, 24 Ağustos'ta kuşatmanın sona erdiği ve her şeyin bittiği anlaşılmaktadır. Ancak Sphrantzes, Mioni kroniği (n. 39) ve 13/4¹⁵⁴ numaralı kronik

¹⁵¹ Schreiner, aynı kanaatini ifade ederken, Kananos'a göre Murad'ın gelişinin bir sonraki gün olduğunu ifade etmiştir. Bekker yayınına kullanmış olan Schreiner'in nereden bu sonuca vardığını anlayamadık. Hem I. Bekker yayınında hem de Türkçe çevirisinden anlaşıldığı kadarıyla Kananos sadece II. Murad'ın orduya sonradan katıldığını ifade etmiştir. Buradan, "bir gün sonra" anlamı çıkarmak doğru değildir. Bkz. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 415, n. 65. Krş. I. Kananos (çev. Z. Taşlıkloğlu), s. 212; I. Kananos, (I. Bekker), s. 560.

¹⁵² I. Kananos (çev. Z. Taşlıkloğlu), s. 225; I. Kananos, (I. Bekker), s. 479.

¹⁵³ Kr. 9/49: 6931 yılı, 15. İndiksiyon'da, <24 Ağustos, Pazartesi> günü, Aziz İoannes Theologos'un öğrencisi, Aziz Eutyche's gününde, tanrıtanımaz Murad Yüce Şehrin surlarına saldırdı. Romalılar galip geldi ve binlerce Türk öldürüldü.

¹⁵⁴ Kr. 13/4: Eylül'ün 6'sında, 1. İndiksiyonda, 6931 yılında, Pazar günü, buradan çıktı, günün ilk saatinde. Bu kuşatma haberlerini veren iki kronik daha vardır. Kr. 22/34: İmparator Manuel'in zamanında Murad Şehir'le bir savaşa girişti ve oraya hücum etti ve hiçbir başarı

notuna göre Murad ve ordusu 6 Eylül'de hiçbir şey elde edemeden şehirden ayrılmıştır. 13/4 numaralı kronik notuna göre 6931 (1422) 6 Eylül Pazar günü, günün ilk saatinde Murad buradan ayrılmıştır. Murad'ın şehirden ayrılışını anlatan bir başka kaynak ise II. Manuel ve oğlu Ioannes'e yazılmış bir *Enkomion* (Methiye)'dur. Bu metinde kronoloji eski Yunan takvimine göre kaydedilmiştir. Milâdî takvime çevrildiğinde Ekim ayına rastlar¹⁵⁵.

Osmanlı kaynakları bu olayın anlatımına genellikle çok az yer vermişlerdir. Bunların içinde Neşrî, Küçük Mustafa olayını anlattığı hikayenin sonunda sadece bir cümleyle aynı yılda Murad'ın İstanbul'u muhasara ettiğini belirterek, H. 826 (15 Aralık 1422-Aralık 1423) tarihini kaydetmiştir¹⁵⁶. Benzer şekilde *Oruç Beğ Tarihi*'nde de Küçük Mustafa olayı bağlamında İstanbul kuşatmasından bahsedilmiş ve H. 828 (23 Kasım 1424-12 Kasım 1425) tarihi verilmiştir¹⁵⁷. Âşıkpaşazâde ise bu kuşatmadan hiç bahsetmemiştir. Kısa Kronikler ve Bizans kaynaklarında bu denli ayrıntılı ve net bilgilerle anlatılan bu önemli olayın Osmanlı kaynaklarında göz ardı edilmesi bir başarısızlığın saklanmasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla Osmanlı tarihinin sessiz kaldığı bu olayın ayrıntıları Kananos ve Chalkokondyles gibi anlatı türünde yazan Bizans kaynaklarında, kronolojisi ise en ayrıntılı şekilde Kısa Kroniklerde kaydedilmiştir¹⁵⁸.

---

sağlayamadı. Kr. 94 A/5: 6930'da Murad Şehre [karşı] büyük bir savaş yaptı, 24 Ağustos'ta.

¹⁵⁵ Enkomion, Eski Yunan takvimini kullanarak kuşatmanın *Elaphebolion* (Eski Yunan takviminde yılın 9. ayı) ayının 5'inde olduğunu kaydeder: "Μὴν μὲν ὑπῆρχεν ὄθ' οἱ πολέμιοι ἦρξαντο πολιορκεῖν Ποσειδεῶν, Γαμηλιῶν, Ἀνθεστηριῶν, Ἐλαφηβολιῶν τῆ πέμπτῃ του μηνός τούτου μόγις τὰ τῆς μάχης κατέληξε. Καί τό πόλεμον ἄρα διεσκεπέτετο ὑπονοστήσαι..." Pachymeres sistemine göre bu ay Ekim ayıdır. Bkz. Grumel, *a.g.e.*, s. 177. Enkomion'a göre kuşatma 5 ay sürmüştür. Fakat bu ifade Pachymeres sistemine göre aşırı farklılık göstermektedir. Bize göre Kısa Kroniklerin verdiği tarih daha doğrudur. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 414-415; Bkz. Enkomion, *Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά*, III, ed. Spyridon Lampros, Atina 1924, 215.

¹⁵⁶ Neşrî, *Cihânnümâ* (Öztürk), s. 263; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ* (Unat-Köymen), s. 572-573.

¹⁵⁷ *Oruç Beğ Tarihi*, (Öztürk), s. 56.

¹⁵⁸ Bu olayın esasen Bizans kaynaklarından öğrenildiğini Uzunçarşılı da ifade etmektedir. Keza onun döneminde henüz yeterince bilinmeyen Kısa Kronikler ve diğer Bizans kaynaklarını mukayese edemediği için hem kronolojide hem de ayrıntılarda eksiklikleri mevcuttur. Ağırlıklı olarak Kananos ve Sphrantzes'in anlatısına ve kronolojisine itibar ettiğiinden bazı hatalara düşmüştür. Krş. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, 389-390. Olayın ayrıntılarına vakıf olan en iyi tetkik eser için bkz. Barker, *a.g.e.*, s. 359-366.

h. II. Murad ile Manuel II. Palaiologos'un Barış Antlaşması (20 veya 22 Şubat 1424) (n. 42)

Bu konudaki nadir kaynaklardan biri olan Mioni kroniği (n. 42) konu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Öte yandan antlaşmanın kronolojisi hakkında en doğru kayıt, antlaşma için gönderilen heyet içinde yer alan Sphrantzes ile 13/11¹⁵⁹ numaralı kronik notunda mevcuttur. Aralarında 2 günlük bir fark vardır. Sphrantzes 22 Şubat olarak kaydetmiştir. Mioni kroniği ise olayın Şubat ayında olduğunu doğrularken, Sphrantzes'le uyumlu bir şekilde antlaşmayı yapmak üzere gönderilen grup içinde Loukas Notaras'ın¹⁶⁰ gayretini doğrulamaktadır. Yine de haftanın gününü dahi doğru kaydeden Kısa Kronik notu sanırız bu olayda referans olmayı hak etmektedir. Zira 20 Şubat 1424 tarihi gerçekten Pazar gününe rastlar. Bununla birlikte, antlaşmanın detayları ve şartları hakkında ne Sphrantzes ne de Kısa Kroniklerde bir detay söz konusu değildir. Chalkokondyles ise antlaşmadan kısaca bahsederken ne kronoloji ne de şartlarından bahsetmektedir. Bu olay hakkında kronoloji kaydetmemesine rağmen en ayrıntılı bilgiyi Doukas kaydetmiştir. Öte yandan antlaşmaya bizzat katılan Sphrantzes'in kaydettiği 22 Şubat tarihinin daha doğru olması akla uygun görünmektedir. Fakat 13/11 numaralı notta ayrıntılı kronoloji bu konuda şüphe yaratmaktadır. Ayrıca Koron'dan gönderilen ve antlaşma şartlarını içeren bir Venedik raporunun üstündeki 22 Şubat tarihi de, bu antlaşmanın en azından birkaç gün önce yapılmış olması gerektiğini düşündürmektedir¹⁶¹.

i. Konstantinopolis'e Muhtemel Bir Türk Saldırısı (23 Nisan-6 Ağustos 1442) (n. 48)

Mioni kroniği (n. 48) Despot Demetrios Palaiologos ile kardeşleri Konstantinos ve İmparator Ioannes, VIII. Palaiologos arasındaki taht veraseti

---

¹⁵⁹ Kr. 13/11: *Şubat ayının 20'sinde, aynı İndiksiyonda, Pazar günü, Emir Murad Bey bizim imparator ve hükümdarlarımızla yeminli barış yaptı.* Bu olay hakkında diğer kronik şöyledir: Kr. 22/35: *Fakat yine de antlaşma yaptılar.*

¹⁶⁰ Loukas Notaras, Büyük Dük (Megas Douks) olarak 1449-1453 yılları arasında görev yapan Bizans'ın son yıllarındaki en önemli bürokratlardan biriydi. Daha yeni bilgi için bkz. "Loukas Notaras", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. P. Kazhdan, III, New York 1991, 1494; *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, ed. by Erich Trapp, 1-12 (CD Version), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2001, no. 20730.

¹⁶¹ Bkz. Barker, *a.g.e.*, s. 380, n. 150.

anlaşmazlığı nedeniyle Demetrios Palaiologos'un başkenti kuşatmasından bahsetmektedir. Bu kuşatmanın Türklerin yardımıyla veya onlarla birlikte olduğuna dair nadir haberlerden biri de bu kroniktedir. Ancak olayın kesin kronolojisi 29/10¹⁶² ve 62/10¹⁶³ numaralı kronik notlarında, ayrıntıları ise diğer Bizans kaynaklarında kaydedilmiştir¹⁶⁴. Bu kaynaklara göre İmparator Ioannes, Floransa Konsili'nden kardeşi Demetrios ve ileri gelenlerle birlikte 1 Şubat 1440'da dönmüştür ve Karadeniz kıyısındaki Mesembria (Misivri) bölgesine kardeşi Demetrios'u idareci olarak atamıştır¹⁶⁵. Diğer kardeşi Mora Despotu Konstantinos Palaiologos ise, imparatorun İtalya'da bulunduğu sırada 3 yıl naip olarak görev yapmış, Ioannes'in dönüşünden sonra bu görevi bırakmıştır. Konstantinopolis'ten hemen ayrılmayan Konstantinos, önce Midilli'ye uğramış sonra da Mora'ya dönmüştür. Konstantinos daha sonra Demetrios'a Mora'yı vererek onun idaresindeki Mesembria (Misivri) ve haleflik hakkını (Apanage) istemek için tarihçi Sphrantzes'i 20 Ekim 1441'de imparatorun bu konuda müsaade almak üzere elçi olarak göndermiştir. Sphrantzes'in anlattığına göre, imparatorun müsaade aldıktan sonra Mesembria'ya gitmiş; ancak Demetrios Konstantinopolis üzerine gitme hazırlıkları yaptığından sonuç alamadan başkente geri dönmüştür. Bu sırada Demetrios aynı zamanda Paulos Asanes adında Konstantinopolis'in ileri gelenlerinden birinin kızıyla 16 Nisan 1441'de

¹⁶² Kr. 29/11: 6950 yılı, 5. İndiksiyonda, 23 Nisan'da Türkler Despot Demetrios'un yardımıyla Şehri yağmaladılar. Ve aynı yıl, 6 Ağustos'ta tekrar geri gelerek, tarla ve üzüm bağlarını tahrip ettiler.

¹⁶³ Kr. 62/10: 6950 yılı, 5. İndiksiyon, 23 Nisan'da, Türkler Şehri yağmaladılar ve aynı yıl, 6 Ağustos'ta, ayrılırlarken tarım ürünlerini ve bağları yağmaladılar.

¹⁶⁴ Schreiner'in, Sphrantzes, Chalkokondyles ve Gennadios Scholarios'un *Enkomion*'undan faydalanarak ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeleri için bkz. Schreiner, *Studien*, s. 167-169; krş. Schreiner, *Kleinchroniken*, II, 461.

¹⁶⁵ Schreiner bu bilgiyi Gennadios Scholarios'un *Enkomion*'una dayandırmaktadır. Schreiner'a göre yazılı bir vesikayla onaylanan Demetrios'un Karadeniz kıyısındaki apanajı 1440 veya 1441 yılı başlarında gerçekleşmiştir. Bkz. Schreiner, *Studien*, s. 168, n. 1. Gennadios Scholarios'un *Enkomion*'u için bkz. L. Petit-X.A. Siderides-M. Jugie, *Oeuvres complètes de Georges (Gennade) Scholarios*, III, Paris 1930, 117-136. Bu *Enkomion*'un s. 117-126 arasında Demetrios'un 1437-1450 yılları arasındaki faaliyetleri söz konusu edilmiştir. Geri kalan kısmı teoloji ağırlıklıdır. Bu eserin tarihsel değerlendirmeleri ayrıca başka bir eserde yapılmıştır; bkz. I. K. Bogiatzides, "Néa πηγή Βυζαντινής Ιστορίας", *NE*, 18 (1924), s. 69-105. *Enkomion*'un daha eski *editio princeps* yayımı için bkz. Spyridon Lampros, *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά*, II, ed. Spyridon Lampros, Atina, 1924, 52-76; Krş. Schreiner, *Studien*, s. 168, n. 3.

Mesembria’da evlenmiştir¹⁶⁶. İmparator VIII. İoannes’in kardeşi Demetrios’a verdiği sözlere bağlı kalmayıp Konstantinos’u desteklemesi sonucu Demetrios da Türklerle işbirliği yaparak Konstantinopolis’i kuşatmıştır¹⁶⁷. İmparator VIII. İoannes ise Konstantinos’u yardıma çağırılmış, Mora’da bulunan Konstantinos Temmuz ayında yola çıkmıştır. Yolunun üzerinde ve karısının bulunduğu Midilli’ye uğradığı sırada Osmanlı donanması tarafından kuşatılmıştır. Sphrantzes’in anlattığı bu olay hakkında Osmanlı kaynaklarında bilgi yoktur; ancak Venedik Senatosu’nun 21 ve 27 Temmuz tarihli kararlarında Demetrios’un kuşatmasına Türklerin yardım etmek niyetinde olduğuna dair kayıtlar vardır¹⁶⁸. Yine 10 Eylül 1442 tarihli bir Senato kararı altmış gemiden oluşan bir Türk donanmasının Gelibolu’dan hareket ederek yardıma gelen Konstantinos’a saldırı hazırlıkları yaptığını kaydetmiştir¹⁶⁹. Chalkokondyles’e göre Demetrios başkenti kuşatmış ve kuşatma “yirmi yedi gün” sürmüştür.

Kısa Kroniklerde tarihî gerçekler tam olarak yansıtılmamıştır. Zira 29/11 numaralı kronik notundaki “*Despot Demetrios’un yardımıyla*” kaydı, 62/10 numaralı kronik notunda ise Demetrios’tan hiç bahsedilmemesi bu olayın asıl failinin Türkler olduğu, Demetrios’un sadece yardım ettiği izlenimini yaratmıştır. Oysa Sphrantzes ve Chalkokondyles’te anlatıldığı gibi kroniklerin tam aksine Demetrios’un Türklerden yardım istediği açıktır. Kr. 29’un aynı zamanda Demetrios’un bölgesi olan *Mesembria Kroniği* olması onun bu olaydaki sorumluluğunu gizleme çabası olarak da algılanabilir. Ancak her iki kısa kronikte de kuşatmanın kronolojisi kesin olarak doğrudur. Bizans kaynakların-

¹⁶⁶ Sphrantzes (Grecu), s. 62-64; Sphrantzes (Maisano), XXIV, 10, s. 86-88.

¹⁶⁷ Despot Konstantinos’un hizmetinde olan tarihçi Sphrantzes olayları bizzat yaşamış biri olarak hem kronolojiyi ve ayrıntıları anlatmaktadır. Ancak elbette onun olayların sebepler ve sonuçları üzerine yorumları dikkatli kullanılmalıdır. Bu olayı ayrıntılarıyla anlatan Chalkokondyles’in, Demetrios’un Sultan Murad’a elçi gönderdiğini kaydetmesi bu kuşatmanın esasen Demetrios’un planı olduğunun kanıtıdır. Chalkokondyles, *Historiarum*, II, 80-81; Chalkokondyles (Mollaoğlu), s. 148-149.

¹⁶⁸ Thiriet, *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la Roumanie*, III, Paris-La Haye 1961, 95, no. 2583: “*Lorenzo Moro, supracomite du Golfe, accompagnera les galées de Roumanie jusqu’aux Dardanelles, la guerre continuant entre les Turcs et le basileus; L. Moro s’adjoindra les galères de Nauplie et de Néegrepon.*”; no. 2584: “*...3° si la guerre continue entre les Ottomans et Jean VIII Paléologue, les quatre galères suffiront;...*”

¹⁶⁹ Thiriet, *Régestes des Délibérations*, III, 96, no 2590: “*...Le capitaine du Golfe escortera les deux galées de Roumanie jusqu’au détroit de Gallipoli (les Dardanelles), une flotte turque, forte de soixante fustes, ayant quitté le détroit pour assiéger Lemnos, ...*”

dan sadece Sphrantzes aynı kronolojiyi kaydetmiştir¹⁷⁰. Bununla birlikte her iki kısa kronik notunda da 6 Ağustos'ta kuşatmanın sona erdiği bilgisi kesin olarak doğrulanmıştır¹⁷¹. Kronik notları, kuşatmadan ayrılırken Türklerin tarım ürünlerini ve bağları yağmaladıklarını kaydetmiştir. Buna benzer bir bilgiyi sadece Sphrantzes kaydetmiştir; fakat Sphrantzes tahribatın sorumlusu olarak Türkleri değil Demetrios'u göstermiştir¹⁷².

3. Kroniğin Türkçe Çevirisi¹⁷³

1. (f. 207) 12 Nisan 6711 [=1203] Konstantinopolis Latinler tarafından işgal edildi, Ioannes Kamateros'un¹⁷⁴ patrikliğinde. Romalılar onu [Konstantinopolis] tekrar 6769 [=1261] yılı, 25 Temmuz'da, Palaiologosların birincisi Michael'in [VIII. Palaiologos] imparatorluğunun üçüncü yılında geri aldılar, Arsenios Autoreianos¹⁷⁵ patrikliğinde.

2. 12 Ekim 6831 [=1322]¹⁷⁶ yılında Palaiologosların üçüncüsü imparator Michael hayata gözlerini yumdu.

3. 6831 [=1323] yılı Nisan ayında hanedanda dördüncü olan Andronikos [III.] Palaiologos Şehir'den [Konstantinopolis] kaçtı ve ilk iç savaş başladı.

4. 24 Mayıs 6838'de [=1330] İmparator [Andronikos III. Palaiologos] Şehre girdi ve mutlak [monokrator] hükümdar oldu.

5. 11 Haziran 6839 [=1331]'de aynı imparator [Andronikos III. Palaiologos] savaşa girdi ve Filokrene'de bozguna uğradı.

---

¹⁷⁰ Sphrantzes (Grecu), s. 64; Sphrantzes (Maisano), XXV, 1-3, s. 90.

¹⁷¹ Kuşatmanın geri çekilmesi için bkz. Schreiner, *Studien*, s. 169.

¹⁷² Bkz. Sphrantzes (Grecu), s. 64; Sphrantzes (Maisano), XXV, 1-3, s. 90.

¹⁷³ Çeviri metinde köşeli parantez içinde gösterilenler, metnin daha iyi anlaşılması için tarafımızdan eklenmiştir.

¹⁷⁴ 1198-1206 tarihleri arasında İstanbul patriğidir. Bkz. Alice-Mary Talbot, "John X Kamateros" *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan., II, New York 1991, 1054-1055.

¹⁷⁵ 1254-65 yılları arasında İstanbul patrikliği yapmış, dini ve siyasi görüşleri nedeniyle sarayla anlaşmazlığa düştüğü dönemde kendi adıyla anılan isyancı Arsenitlerin fikri lideri olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alice-Mary Talbot, "Arsenios Autoreianos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. P. Kazhdan, I, New York 1991, 187.

¹⁷⁶ Mioni, 6829 [=1320] şeklinde hatalı çevrilmiş görünüyor.

6. 6840 [=1332] yılı Şubat ayının 12'sinde Aziz Niketas denilen sütündeki Büyük Konstantinos'un diktığı haç Kırk Azizler kilisesine doğru düştü, aynı gece, keşiş adı Antonios olan, Andronikos II. Palaiologos hiçbir hastalık çekmeden öldü.

7. 6840 [=1332] yılı Temmuz ayında Palaiologos hanedanının dördüncüsü İmparator Andronikos, Aleksandros'a [Bulgar Çarı Ivan] karşı savaşa girdi ve Rousokastron'da¹⁷⁷ yenildi.

8. 15 Haziran 6849 [=1341] yılında aynı dindar imparator hayata gözlerini yumdu ve kutsal Hodegetria Manastırı'na¹⁷⁸ defnedildi.

9. (f. 207) 26 Ekim 6850 [=1341] yılında Kantakouzenos imparatorluk tacını giydi ve Romalılar'ın büyük kargaşası ve zararı oldu.

10. 6852 yılı [1344] Ekim ayında büyük bir deprem oldu ve Şehrin surları yıkıldı.

11. 11 Haziran 6853 [=1345] yılında tutsak olan arhontlar Büyük Dük'ü [Megas Duks Aleksios Apokaukos¹⁷⁹] Büyük Saray'da öldürdüler. Aynı ayın 12'sinde Büyük Saray'ın zindanlarında olan bu arhontlar da öldürüldüler.

12. 19 Mayıs 6854 [=1346] yılında tanrının büyük eseri Büyük Kilise [Ayasofya] yıkıldı, altar ve büyük apsis dindar ve saygıdeğer imparatoriçe Anna Palaiologina tarafından inşa ettirildi.

13. 6855 [=1347] yılı Şubat ayının 3'ünde imparator Ioannes Kantakouzenos, Andreas Phakeolatos'un¹⁸⁰ yardımı ve işbirliğiyle Şehre girdi. Aynı gün Patrik Ioannes [Kalekas] patriklikten azledildi.

---

¹⁷⁷ Bugün Bulgaristan'daki Burgaz sınırları içinde kalan köyün adıdır. Savaş bu köyün adıyla anılır.

¹⁷⁸ Ayasofya'nın doğusunda deniz surlarına yakın bugünkü Cankurtaran bölgesindedir. Yol gösteren Meryem' adına yapılan Hodegetria Manastırı ve Ayazması, orta ve geç Bizans döneminde Konstantinopolis'in en önemli ibadet yerlerinden biridir. Bkz. Alice-Mary Talbot, "Hodegon Monastery", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. P. Kazhdan, II, 939.

¹⁷⁹ 1345'te ölen Megas Douks, iç savaş sırasında etkin rol oynayan yüksek rütbeli bürokratların başında gelir. Geniş bilgi için bkz. Alice-Mary Talbot, "Apokaukos Alexios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, 134-135.

14. 6856 [=1348] yılında Latinler Herakleion'u [Marmara Ereğlisi] ele geçirdi.

15. 6857 [=1349] yılı Mart ayında Romalıların imparatorluk donanması yenildi, Romalılar, savaş olmadan ve hiçbir Romalı savaşmadan Büyük Dük Tzamlakon'un¹⁸¹ korkaklığı ve idaresi yüzünden düştü ve boğuldular.

16. 22 Kasım 6863'de [=1354] İmparator Ioannes V. Palaiologos Exartysis'ten¹⁸² [Şehre] girdi ve mutlak hükümdar oldu ve Kantakouzenos ve imparatoriçe tahtı bıraktılar ve gönülsüz olarak keşiş oldular.

17. (f. 208) 2 Eylül 6875 [=1366]'da Kont [Amadeo di] Savoye Şehre geldi.

18. 20 Eylül, Pazar günü 6877 [=1368] yılında Hipodrom'da Papa'nın mektubunu okudular.

19. 25 Eylül 6882 [=1373] yılında Palaiologosların altıncısı olan İmparator Manuel sarayda Aeton'da taç giydi.

20. 6885 [=Eylül 1376-Ağustos 1377] yılında en aziz Philotheos [Kokkinos]'un patrikliği sona erdi.

21. 6900 [=1391] yılı Aralık ayında dindar hanımefendi Helene Şehre geldi, İmparator Manuel ile evlendi ve her ikisi aynı yılın 11 Şubat'ında Kutsal Oğul İsa Pazar'ında taç giydiler.

22. 8 Haziran 6903 [=1395] yılında Bayezid ile savaş gerçekleşti.

23. 6904 [=1395] yılı Kasım ayında Macarların kralı Sigismund imparatorluk gemileriyle Şehre geldi, çünkü Bayezid onu ve Frankları Tuna'da yenmişti.

---

¹⁸⁰ Kantakouzenos'un İstanbul'u ele geçirmesine yardım ettikten sonra imparator tarafından donanmanın başına getirilen dönemin etkili isimlerinden biridir. Bkz. *PLP* (ed. Trapp), no. 29559.

¹⁸¹ Kantakouzenos döneminde Megas Douks Megas Domestikos gibi unvanlarıyla önde gelen komutanlardan biridir. Bkz. Alexander Kazhdan, "Tzamlakon", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 2135.

¹⁸² Haliç'in karşısındaki, tersane olarak kullanılan yer. Bizans'ta kullanılan denizcilik terimidir. Daha geniş bilgi için bkz. Bkz. Helene Ahrweiler, *Byzance et la mer, la marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Presses Universitaires de France, Paris 1966, s. 420-422.

24. (f. 209) 6905 [=1397] yılı Ağustos ayında imparator Manuel'in annesi dindar İmparatoriçe vefat etti, keşiş olup adını Hypomone almıştı. Aynı ay içinde aziz Patrik Kallistos Ksanthopoulos da vefat etti.

25. 4 Aralık 6908 [=1399] yılında İmparator Ioannes Selymbria'dan [Silivri] Şehre geldi ve aynı ayın 10'unda onun amcası imparator Manuel [II. Palaiologos] ayrıldı ve Frankia'ya [Batı Avrupa'ya] doğru yöneldi.

26. 28 Temmuz 6910 [=1402] Cuma günü Ankyra [Ankara] bölgesinde savaş oldu Timur Bayezid'in ordularını ve onun bütün doğu topraklarını tahrip etti, ve Bayezid'i tutsak aldı, bu haber buraya 4 Ağustos'ta kaydedildi.

27. (f. 208) 6911 [=1403] yılı Haziran ayında imparator [II.] Manuel Palaiologos Frankia'dan [Batı Avrupa'dan] geri döndü.

28. 6917 [=1408] yılı Eylül ayında keşiş adı Iosef olan Ioannes Palaiologos Thessalonike'de [Selanik] vefat etti.

29. 6918 [= 1410] yılı Şubat ayında Mosēs [Musa] Vlachia'dan [Eflak] geçti ve Batı'nın [Rumeli] bütün topraklarını ve kalelerini aldı

30. Aynı yılın 3 Haziran'ında aynı Mosēs Agion Phokas'da [Ortaköy] paschainon [baskın] ile Mousourmanēs'in [Süleyman Çelebi]¹⁸³ ordusuna karşı savaş yaptı ve onları yendi ve Agios Phokas'ı aldı.

31. Aynı ayın 14'ünde imparator [basileus] Moursoumanēs Tzalapi [Süleyman Çelebi] Şehir'e geçi ve 15'inde [Şehir'den] ayrıldı ve Kalligarioi [Eğrikapı] semtindeki Sarayın önünde Mosēs [Musa] ile savaştı ve onu kovaladı ve Moursoumanēs [Süleyman] tekrar Batı'nın hükümdarı oldu. Bundan sonra Anadolu'yu da Kyritzēs¹⁸⁴ [Çelebi Mehmed] aldı.

¹⁸³ Süleyman Çelebi veya Osmanlı kaynaklarında rastlanan adıyla Emir Süleyman'ın adı çağdaş Bizans ve Lâtin kaynaklarında genellikle *Emir Süleyman-Mir Sül mân* yazımlarının değişmiş haliyle, *Mousoulman Çelebi*, *Moursoumanes*, *Mouslouman*, *Musulman Zalapi* gibi biçimlerde karşımıza çıkar. Bu konuda Kastritsis'in ilginç yorumları için bkz. Kastritsis, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸⁴ Kısa Kronikler'de ve Bizans kaynaklarında Çelebi Mehmed için sürekli bu ad kullanılır. Yunanca Κυρίτζης/Κυρίτζης=Kyritzēs ile olarak yazılan bu sözcüğün Çelebi Mehmed'e atfen kullanılması tartışmalıdır. Wittek bu konuyu tartıştığı makalesinde "genç prens veya bey" anlamına gelen *Çelebi* ile ses benzerliğini, Türkçe'ye "kirişçi" olarak yerleşmiş olmasını tartışır. Bkz. Paul Wittek, "Der 'Beiname' des osmanischen Sultans Mehmed I",

32. 6919 yılının [=1411] 26 Ekim’inde aziz Euthymios ekümenik patrik olarak takdis edildi.

33. 6919 [=1411] yılının Şubat ayında Mosēs [Musa Çelebi] aniden bir orduyla Edirne’de ortaya çıktı ve Moursoumanēs’i [Süleyman Çelebi] öldürdü, ve bizimle büyük kargaşa ve savaş oldu.

34. 6921 [1413] yılı Mayıs ayında Kyritzēs [Çelebi Mehmed] üçüncü kez [karşı kıyıya] geçti ve Sofya bölgesine gitti Mosēs’e [Musa Çelebi] karşı savaştı ve onu öldürdü ve Kyritzēs [Çelebi Mehmed] hükümdar oldu.

35. (f. 209) 27 Temmuz 6922 [=1414] İmparator Manuel [şehirden] ayrıldı ve Thasos’a ulaştı ve savaşlar yaptı ve onu işgal etti. Sonra oradan Peloponnesos’a ulaştı ve Heksamilion’u inşa etti; oradan 24 Mart 6924 [=1416]’de geri geldi. Aynı Mart’ın 29’unda en aziz patrik Euthymios vefat etti.

36. Savurgan Oğul Pazar’ı¹⁸⁵ 19 Ocak’ta Ioannes VII. Palaiologos Latinler’in en soylularından Sofia [Montferrato] ile evlendi ve 6929 [=1421] yılında imparator ilan edildi ve taç giydi.

37. 6929 [=1421] yılı Mayıs ayının sonları civarında Kyritzēs [Çelebi Mehmed] öldü. Aynı yılın Ağustos ayında İmparator [Manuel] Mustafa’yı [Düzmece] Peloponnesos’tan Kallioupoli’ye [Gelibolu] getirdi. O ortaya çıktı ve Batı’nın [Rumeli] hükümdarı oldu.

38. 6930 [=1422] yılı Şubat ayında Kyritzēs’in oğlu Moratēs [II. Murad] Cenevizlilerin kuvvetleriyle birlikte Kallioupolis’ten [Gelibolu] geçti Mustafa’yı öldürdü ve hükümdar oldu.

Eretz-Israel, 7 (1964), s. 144-153; Zachariadou da aynı görüştedir; Zachariadou, “Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles”, *Der Islam*, 60.2 (1983), s. 287. Sözcüğün, ok atmaya yarayan yayın iki ucu arasındaki bağı yapan meslek olan “kirişçi” sözcüğüne yakınlığı sadece bir ses benzemesinden ibaret değildir. Laonikos Chalkokondyles’in kaynağı belli olmayan anlatımına göre, Çelebi Mehmed Bursa’da mesleği öğrenmesi için bir kirişçi’nin yanında çalışmıştır: Bkz. Chalkokondyles, *Historiarum*, I, 168, 8-9: “...χορδοποιοῦ τινός, ἐν Προύση παρεκατέθεντο, ὡς ἄν τὴν τέχνην ἐκμανθάνοι.” Yanlış bir şekilde Türk kaynaklarında “güreşçi” anlamında da kullanılmıştır. Bkz. Şerif Baştaç, “Çelebi Mehmed’in Gençliği ile İlgili Efsaneler”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt, II. Kısım, Ankara 2002, s. 128-129.

¹⁸⁵ Κυριακή του Ασώτου.

39. 6930 [=1422] yılı Haziran ayının 10'unda Michaloglis [Mihaloğlu] geldi ve Şehri kuşattı; ve Moratēs [II. Murad] kalabalık bir orduyla geldi ve birleşip surlara saldırdılar; Ağustos'un 24'ünde büyük bir savaş atutuştular ve en dindar Theotokos'un yardımıyla başarısız oldular ve 6 Eylül'de sonuçsuz geri döndüler.

40. 6932 [=1423] yılı Eylül ayında Despot Demetrios gemilerle [şehirden] yola çıktı ve Eflak yoluyla Macaristan'a ulaştı.

41. (f. 209) 6932 [=1423] yılı 14 Kasım'da saygıdeğer İmparator Ioannes yola çıktı ve Venedik gemileriyle Venedik'e ve buradan Alamanların kralı Sigismund'a ulaştı. Buradan tekrar 1 Kasım 6933 [=1424] yılında geri döndü.

42. 6932 [=1423] yılı Şubat ayında İmparator Manuel, Murad ile Loukas Notaras'ın elçiliği ve büyük gayretiyle barış yaptı ki o [Notaras] bundan sonra Mesazon ve Büyük Dük oldu.

43. 20 Temmuz 6933 [=1425] yılında saygıdeğer İmparator Manuel keşiş adı Matthaios adıyla vefat etti.

44. 27 Kasım 6946 [=1437] yılında saygıdeğer İmparator Ioannes Patrik Iosef ve doğu kilisesindeki herkesle birlikte yola çıktı Papa'ya gitti.

45. 6947 [=1438] yılının 2 Haziran'ında bizimkiler Latinlerle birlik yapmak istediler fakat onlar kendi fikirlerinde biz de bizimkilerde kaldık.

46. Aynı Haziran'ın 10'unda Patrik vefat etti, ve o da birliği kabul ediyordu.

47. 6947 [=1438] yılı, Temmuz'un 6'sı, 1439'un Tanrı'nın İsa'da vücut bulduğu Pazartesi günü birlik gerçekleştirildi. İmparator beraberindekilerle birlikte Konsil'den Konstantinopolis'e 6948 [=1440] yılı 1 Şubat'ta ulaştı.

48. 6950 [=1442] yılı Nisan ayında saygıdeğer Despot Demetrios Murad'la birlik oldu ve Şehre karşı savaştılar.

49. (f. 210) 6955 [=1447] yılı 27 Haziran'da Despot Theodoros Palaiologos vefat etti ve cesedi Selymbria'dan [Silivri] Şehre getirildi ve defnedildi.

50. 31 Ekim 6956 [=1448] yılında VII. Palaiologos olan İmparator Ioannes vefat etti.

51. Aynı yılın 12 Mart'ında Despot saygıdeğer Konstantinos Palaiologos gemiyle Şehre geldi imparatorluğu aldı.

52. 24 Mart 6958 [=1450] yılında bu imparatorların annesi en dindar saygıdeğer İmparatoriçe Helene [Dragas] vefat etti, keşiş adı Hypomone idi.

53. 24 Mart 6960 [=1452] Mehmed Çelebi [II. Mehmed] boğaz kıyısına geldi ve Neokastron'u [Rumeli Hisarı] inşa etmeye başladı ve yaklaşık Haziran sonlarında savaş yaptı.

54. 6961 [=1453] yılının 5 Nisan'ında o [II. Mehmed] kalabalık bir ordu ve çok sayıda ve büyük savaş gereçleriyle geldi ve şehri karadan ve denizden kuşattı, ve 29 Mayıs Salı günü onu [**Şehri**] aldı.

55. 2 Şubat 6962 [=1454] yılında muhteşem bir mucize meydana geldi. Karadeniz'den devasa buz parçaları geldi, bazıları evler kadar büyüktü, bazıları daha küçüktü bazıları da o kadar büyüktü ki bütün limanlar bunlarla doldu, kimileri buzların üstünde kendi ayaklarıyla yürüyerek Galata'ya kadar gittiler ve döndüler; boğaz, liman ve Propontis [Marmara denizi] buzlarla doldu. Bunlar gider gitmez diğerleri geliyordu ve limanı dolduruyordu, ve bu durum Şubat ayı boyunca devam etti.

56. (f. 210) 25 Aralık, 5. İndiksiyon, 6965 [=1456] yılında Serbia'nın [Sırbistan] dindar despotu Georgios Voulkos [Georg Brankoviç] vefat etti.

57. 6968 [=1459] yılı Eylül ayında Emir [II. Mehmed] Amasra'ya geldi ve onu teslim edenlerin korkaklığı sayesinde aldı.

58. 6968 [=1460] Haziran ayında Emir [II. Mehmed] son defa Mora'ya geldi ve sadece Momemvasia ve Venediklilerin kaleleri hariç bütün bölgeyi ve kaleleri aldı.

59. 6969 [=1461] yılı Haziran ayında Emir [II. Mehmed] Sinop'a geldi ve onu aldı; sonra Trabzon'a geldi Trabzonlu korkaklar hemen ona itaat ettiler. Onu da aynı yılın 1 Ağustos'unda teslim aldı.

60. 6970 [1462] yılı Haziran ayı boyunca Emir [II. Mehmed] Vlachia'ya [Eflak] Drakoula'ya karşı geçti; Drakoula gece aniden ve iki kez saldırdı ve Emir'in ordusunda çok sayıda katliam yaptı; sonra başka bir bölgeden Mehmed'in ordusuna, kadın, çocuk ve hayvanlara saldırdı ve geri döndü.

61. Mehmed derhal hazırlandı ve Midilli'ye gitti ve Melanourin'i¹⁸⁶ kuşattı ve aldı. (f. 211) Midillililer korkarak itaat ettiler ve teslim oldular 6971 [1462] yılı Eylül ayında.

62. (f. 206) 6874 [1386] yılı Ocak ayının 1'inde tam bir güneş tutulması oldu ve öğlen saatlerinde gece gibi karanlık oldu ve tekrar gün ışığı görüldü.

63. 6942 [=1434] yılının 30 Ocak Ruhlar Cuma'sında Blacherna'nin en kutsal ve en güzel kilisesi Theotokos kilisesi yandı.

64. (f. 211) 7020 [=1512] yılı, 15. İndiksiyon, Ay'ın 9. Döngüsü, 9. Ay gününde, 24 Nisan, günün dördüncü saatinde, Sultan Selim Konstantinopolis'e geldi.

65. Sultan Süleyman Buda'ya sefere çıktı 10 Mayıs 7036 [=1528].

---

¹⁸⁶ Metinde Melanourin olarak geçen yer adının tam olarak tespiti yapılamamıştır. Mioni, Midilli adasında Melanudion olabileceğini belirtiyor. Bkz. Mioni, *a.g.e.*, s. 87.

Kaynakça

Ahrweiler, Helene, *Byzance et la mer, la marine de guerre, la politique et les intitutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Presses Universitaires de France, Paris 1966.

Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003.

Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âli Bey, İstanbul 1332.

Barker, John W., *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statemanship*, New Brunswick, Rutgers University Press 1968.

Başar, Fahamettin, “Mûsâ Çelebi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 216-217.

_____, “Fetret Devri”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XII, 480-482.

Baştav, Şerif, “Çelebi Mehmed'in Gençliği ile İlgili Efsaneler”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt, II. Kısım, Ankara 2002, s. 128-129.

Chalkokondyles, *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*, ed. E. Darko, c. I-II, Academia Litterarum Hungarica, Budapestini 1922-1927.

Dennis, George T. “1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması”, çev. Melek Delilbaşı, *DTCF Dergisi*, XXIX/1-4 (1971-78), 153-166.

Doukas, *Doucae Historia Turcobyzantina (1341-1462)*, ed. V. Grecu Bucuresti 1958.

_____, *The Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Doukas, An Annotated Translation of 'Historia Turco-Byzantina' by H. J. Magoulias*, Wayne State University Press, Detroit 1975.

Elam, Nilgün, “Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçişinde Hıristiyan Aktörlerin Rolü (1403-1410)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2011), s. 1-37.

Enkomion, *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά*, III, ed. Spyridon Lampros, Atina 1924.

Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, Haz. Necdet Öztürk, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

Grumel, Venance, *La Chronologie Traite d'Etudes Byzantines*, Paris 1958.

Heywood, Colin J., "Mustafa", *Encyclopaedia of Islam* 2, VI, 710-713.

Imber, Colin, *The Ottoman Empire 1300-1481*, Isis Press, İstanbul 1990.

Iorga, Nicolai, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, I-IV, Paris-Bukarest 1899-1915.

İnalçık Halil, "Mehemmed I", *Encyclopaedia of Islam* 2, VI, 973-978.

_____, "An Ottoman Document on Bayezid I's Expedition into Hungary and Wallachia", *Onuncu Milletlerarası Bizans Tarihi Kongresi Tebliğleri İstanbul 1955*, İstanbul 1957, s. 220-222.

_____, "The Ottoman Turks and the Crusades, 1329-1451." *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton, VI, Madison 1989, 222-275.

_____, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İstanbul 2010.

_____, "Murad II", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 598-602.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. N. Epçeli, Yeditepe Yay. İstanbul 2005.

Kananos, Ioannes, "II. Murad'ın İstanbul Muhasarası Hakkında Bir Eser", çev. Zafer Taşlıkılıç, *Tarih Dergisi*, VIII/11-12 (1955), 209-226.

Kananos, *Peri tou en Konstantinoplei Gegonotos Poleμου*, Yay. Haz. Immanuel Bekker, Bonnae 1838, s. 457-479.

Karpozilos, Apostolos, "Peter Schreiner, Die Byzantinischen Kleinchroniken. 2. Teil Historischer Commentar. 3. Teil Teilübersetzungen, Addenda et Corrigenda, Indices [Corpus Fontium Historiae Byzantinae. 12,2-12,3. Series Vindobonensis. ed. H. Hunger]. Wien, Öster. Akad. d Wiss. 1977, 644 S/1979/, 254 S.", *Ελληνικά*. 34 (1982), 436-440.

Kastritsis, Dimitris, *The Sons of Bayezid, Empire Building and the Representation in the Ottoman Civil War of 1402-1413*, Brill, Leiden-Boston 2007.

Konstantin the Philosopher (Kostenecki). *Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarevic von Konstantin dem Philosophen*, ed. and trans. Maximilian Braun, The Hague:Mouton 1956.

Koraç, Dusan-Radiç Radivoj, “Mehmed II, ‘the Conqueror’ in Byzantine Short Chronicles and Old Serbian Annals, Inscriptions, and Genealogies”, *Zbornik Radova Vizantoloshkog Instituta*, XLV (2008), s. 289-300.

Kostenečki, Konstantin, *Stefan Lazareviç. Yıldırım Bayezid’in Emrinde Bir Sırp Despotu*, çev. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

Loenertz Raymond J., “Pour l’histoire du Péloponnèse au XIVe siècle (1382-1404)”, *Revue des études byzantines*, 1 (1943), s. 152-196.

Mioni, Elpidio, “Una inedita cronaca bizantina (dal. Marc.gr. 595)”, *Rivista di Studi bizantini e Slavi*, 1 (1981), s. 71-88.

Mollaoğlu, Ferhan Kırıldökme, “Chalkokondyles’in Anlatımına Göre Sultan II. Murad’ın Tahta Çıkışı”, *Tarih Araştırmaları*, XXIX/47 (2010), 217-226.

_____, *Laonikos Chalkokondyles’in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

_____, “Selanik Başpiskoposu Symeon’un Tarihi Nutku”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

Moravcsik, Gyula, *Byzantinoturcica*, II, Berlin 1958

Neşrî Mehmed, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, haz. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1995³.

Neşrî Mevlânâ Mehmed, *Cihânnümâ*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I, düzenleyen Nihal Atsız, İstanbul 1961.

Öztürk, Necdet, “Çelebi Mehmed’e Saltanat Yolunu Açan Olay: Çamurlu-Ova Savaşı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1 (2000), s. 51-66.

Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, ed. by Erich Trapp, 1-12 (CD Version), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2001.

Schreiner, Peter, *Studien zu den BPAXEA XPONIKA*, Miscellanea Byzantina Monacensia 6, München 1967.

_____, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, I-III, (CFHB, XII), Wien 1975-1979.

Sfranze, Giorgio, *Cronaca*, ed. R. Maisano, Accademia Nazianole Dei Lincei, Roma 1990.

Sphrantzes, Georgios, *Memorii 1401-1477, În anexă Pesudo-Phrantzes: Macarie Melissenos Cronica 1258-1481*, ed. V. Grecu, Bucuresti 1966.

Stojanovič, Lubomir, “Stari srpski rodoslovi i letopisi”, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda” *I. Od. Knj*, 16, Belgrad 1927.

Symeon, *Politico-Historical Works of Symeon, Archbishop of Thessalonica (1416-17 to 1429): Critical Greek text with Introduction and Commentary*, ed. David Balfour, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1979.

Şukrullah bin Şehabeddin, *Behcetü't Tevârih: Osmanlı Tarihleri I*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1949.

Tekindağ, Şehabeddin, “Musa Çelebi”, *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 661-666.

The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. A. P. Kazhdan, I-III, Oxford University Press, New York, Oxford 1991.

Turan, Osman, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1954.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Mehmed I”, *İslam Ansiklopedisi*, VII, 496-506.

_____, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK Yay., Ankara 1988⁵.

Witteck, Paul, “Ankara Bozgunundan İstanbul'un Fethine”, çev. Halil İnalçık, *Belleten*, VII/27 (1943), 557-589.

_____, “Der ‘Beiname’ des osmanischen Sultans Mehemed I”, *Eretz-Israel*, 7 (1964), s. 144-153.

Zachariadou, Elizabeth, “Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles” *Der Islam*, 60.2 (1983), 268-290.